

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
«___» _____ 2021 р.

**ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

на тему:

**Бьордвочінг-туризм: світовий досвід та
перспективи для України**

Виконавець: здобувач вищої освіти 414 групи Гняда Даяна Борисівна

Науковий керівник: к. геогр. н., доцент кафедри міжнародного туризму та
країнознавства Руднєва Марина Григорівна

Нормоконтролер: _____ **Борисюк Оксана Анатоліївна**
(підпис) (П.І.Б.)

КИЇВ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

Спеціальність: 242 «Туризм»

ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.

«_____» _____ 2021р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Гнядої Даяни Борисівни

(прізвище, ім'я, по батькові в родинному відмінку)

Тема дипломної роботи: «Бордвочінг-туризм: світовий досвід та перспективи для України», затверджена наказом ректора № 688 /ст від «29» квітня 2021 р.

2. Термін виконання роботи: з «17» травня 2021 р. по «20» червня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: дослідження має теоретичний і практичний характер, виконане на основі аналізу матеріалів періодичних видань, нормативно-правових актів, статистичних даних Головного управління статистики України та інформаційних ресурсів мережі Інтернет,

4. Зміст дипломної роботи:

РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти бордвочінг-туризму

РОЗДІЛ 2. Особливості розвитку бордвочінг-туризму закордоном та досвід для України

РОЗДІЛ 3. Проблеми та перспективи розвитку бордвочінг- туризму в Україні

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: Рис. 1.1. Місце б'ордвочінг-туризму в екологічному туризмі, Рис.1.2.1. Характеристика професійного б'ордвочера, Рис. 1.2.2. Характеристика б'ордвочера-ентузіаста, Рис. 1.2.3. Характеристика Випадкових б'ордвочерів/екотуристів, Рис.2.2.1. Карта розташування найкращих дестинацій для б'ордвочінга в Європі, табл. 2.2. Найпопулярніші дестинації Європи для б'ордвочінгу та їх опис, Рис.2.2.2. Карта розташування найкращих дестинацій для б'ордвочінга в Білорусі, Рис. 3.1. Маршрут чотирьох-денного інноваційного б'ордвочінг-туру по Тернопільщині, табл. 3.1. Розрахунок вартості туру для групи з 10 осіб та 2 супроводжуючих, табл. 3.2. Програма туру «Політ над Тернопільщиною»

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	29.04 - 02.05 2021 р.	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	03.05 - 07.05 2021 р.	Виконано
3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретичних основ розвитку б'ордвочінг-туризму. Написати перший розділ.	08.05 - 10.05 2021 р.	Виконано
4.	Проаналізувати сучасний стан розвитку б'ордвочінг-туризму в Україні на світовому досвіді. Написати другий розділ роботи.	11.05 - 15.05 2021 р.	Виконано
5.	Виявити основні проблеми та перспективи розвитку б'ордвочінгу в Україні. Написати третій розділ роботи та висновки	16.05 - 22.05. 2021 р.	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки	23.05 - 28.06 2021 р.	Виконано

7.	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	29.05 - 01.06 2021 р.	Виконано
8.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	02.06 - 06.06 2021 р.	Виконано
9.	Захист дипломної роботи.	14. 06. 2021 р.	

7. Дата видачі завдання: «29» квітня 2021 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Руднєва М. Г.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Гняда Д. Б.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Бьордвочінг-туризм: світовий досвід та перспективи для України»: 87 сторінок пояснювальної записки та 13 сторінок додатків, 7 рисунків, 3 таблиць, 70 використаних джерел.

Мета роботи: визначення сучасного стану, проблем і перспектив бьордвочінг-туризму України з використанням світового досвіду.

Об'єкт даного дослідження: бьордвочінг-туризм.

Предмет дослідження: особливості, сучасний стан та перспективи бьордвочінг-туризму в Україні та світі.

Методи дослідження: теоретичний аналіз джерел, описовий, наукової абстракції, графічного представлення, узагальнення, класифікації, статистичний метод.

Результати бакалаврської роботи можуть бути використані при розробці спецкурсів для студентів спеціальностей міжнародного туризму, країнознавства, а також як пропозиції щодо розробки програм розвитку бьордвочінг-туризму України або окремих регіонів, наприклад Тернопільщини.

БЬОРДВОЧІНГ-ТУРИЗМ, БЬОРДВОЧІНГ-ТУРИ, УКРАЇНА.

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЬОРДВОЧІНГ-ТУРИЗМУ.....	9
1.1. Бьордвочінг туризм: поняття та сутність.....	9
1.2. Спостереження за птахами як сегмент ринку.....	13
1.3. Основні правила, принципи та обладнання для бьордвочінгу.....	19
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БЬОРДВОЧІНГ-ТУРИЗМУ ЗАКОРДОНОМ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	30
2.1. Бьордвочінг-туризм в Європі, США та Китаї – досвід для України.....	30
2.2. Бьордвочінг-туризм в Білорусі та досвід для України.....	36
2.3. Сучасні комп'ютерні технології для спостережень за птахами.....	45
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЬОРДВОЧІНГ- ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	55
3.1. Бьордвочінг-туризм під час пандемії COVID-19.....	55
3.2. Проблеми та перспективи розвитку бьордвочінг туризму в Україні.....	58
3.3. Розробка перспективного інноваційного бьордвочінг-туру.....	61
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Рік за роком в світі відзначається збільшення попиту на екологічні види туризму. До одних з найбільш популярних його напрямків відноситься стеження за пернатими в їх природному місці існування – бьордвочінг-туризм. Захоплення процесом спостереження за птахами відзначено людством протягом багатьох століть. Бьордвочінг своїм корінням сягає ще в 19 століття, в період освоєння нових континентів, а завойовує серця все більшої кількості людей до сьогодні.

Важливо відзначити, що наша країна багата на місця в своєму розпорядженні для подібних занять. На просторах України ще збереглися місця, абсолютно незаймані людиною, де зустрічається велика кількість рідкісних тварин і птахів, які занесені до Червоної книги.

Проблематикою відносно бьордвочінг-туризму у своїх публікаціях розглядав орнітолог Едмунд Селус в 1901 році однойменній книзі «Bird watching». Серед іноземних авторів цією проблемою займалися Шері Гловінський у статті ««Спостереження за птахами, екотуризм та економічний розвиток: огляд доказів». Також є праці вітчизняних авторів, а саме: Бейдик О. О. та Новосад Н. у статті «Бьордвочінг як компонент екотуризму у США: демографічний і економічний аналіз», Мірошник Р.О. та Ярмола К.М. у статті «Перспективи розвитку бьордвочингу в Україні».

Об'єктом дослідження є бьордвочінг-туризм.

Предметом дослідження є особливості, сучасний стан та перспективи бьордвочінг-туризму в Україні та світі.

Метою роботи є визначення сучасного стану, проблем і перспектив бьордвочінг-туризму України з використанням світового досвіду.

Задля досягнення мети потрібно виконати наступні **завдання**:

- Проаналізувати поняття та сутність бьордвочінг-туризму;
- Дослідити сегмент ринку спостереження за птахами;
- Здійснити дослідження основних правил, принципів та обладнання для бьордвочінгу;
- Окреслити світовий досвід розвитку бьордвочінг-туризму;
- Дослідити сучасні комп'ютерні технології для спостережень за птахами;
- Визначити стан розвитку бьордвочінг-туризму під час пандемії COVID-19 ;
- Описати основні проблеми та перспективи бьордвочінг-туризму України;
- Розробити інноваційний бьордвочінг-тур.

Методами дослідження є теоретичний аналіз джерел, описовий, наукової абстракції, графічного представлення, узагальнення, класифікації, статистичний метод.

Апробація отриманих результатів. Гняда Д.Б. Бьордвочінг – досвід Білорусі для України // Політ. Сучасні проблеми науки : тези доповідей XXI Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених . – Національний авіаційний університет. - Київ, 2021, - С. 233-235

Публікації. Результати дослідження були представлені та апробовані на конференції Політ. Сучасні проблеми науки : тези доповідей XXI Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених.

Структура дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох основних розділів та девяти підрозділів, висновку, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЬОРДВОЧІНГ-ТУРИЗМУ

1.1. Бьордвочінг-туризм: поняття та сутність

Бьордвочінг-туризм – це подорожі, основною метою яких є спостереження за птахами у їхньому природному середовищі існування. Через наявність таких компонентів як природа, птахи і їх навколишнє середовище, бьордвочінг є підкатегорією природньо-орієнтованого туризму. Цей вид туризму відбувається переважно в природному середовищі, має конкретну мету (спостереження за птахами) та дає можливість відчутти природні особливості місця призначення (див. дод. А).

Саме слово прийшло до нас з англійської мови, якщо взяти дослівний переклад, то «bird» означає птах, а «watching» – спостереження. Цей термін з'явився досить давно. Поняття «бьордвочінг» ввів орінтолог Едмунд Селус в 1901 році. Вчений написав однойменну книгу «Bird watching», де розповів про те, що за птахами набагато цікавіше спостерігати, ніж стріляти в них.

Захоплення процесом спостереження за птахами відзначено людством протягом багатьох століть. Бьордвочінг своїм корінням сягає ще в 19 століття, в період освоєння нових континентів. Саме в той час мандрівники із захопленням спостерігали за незвичайними «заморськими» птахами. Звичайно, тоді це навряд чи вважалося повноцінним хобі, тим не менш початок був покладений. Сам рух масово зародився в Англії в XIX столітті і був спочатку прерогативою заможних станів: свого роду витончене заняття, про яке несоромно згадати в світській бесіді. У 30-ті роки XX століття незвичайне хобі з'явилося вже в США і набуло широкого поширення завдяки книзі «Полювий визначник птахів», яка вийшла в світ. Сьогодні, до речі, однойменні книги видаються по всьому світу великими тиражами. Навіть в

радянські часи описуваний вид хобі знайшов популярність в якості любительської орнітології [1].

В Україні «пернате» захоплення стало популярним лише кілька років тому. Сьогодні бьордвочерів вже кілька тисяч: вони створюють пташині веб-каталоги, організовують конкурси, тематичні форуми та конференції, обмінюються досвідом з колегами з-за кордону, допомагають вченим в зборі інформації і просто насолоджуються процесом спостереження.

В світі є багато різних «вочінгів»: батерфляйвочінг, сансетвотчінг, тощо. Але птиці – оптимальний варіант: вони у вільному доступі круглий рік, велика кількість видів (але не занадто, як у комах), їх можна зустріти всюди, в тому числі і в місті. Тому пернате захоплення викликає більший інтерес. Також великим попитом користується фотобьордвочінг.

Отже, бьордвочінг (бьордінг) – напрям у туризмі, орієнтований на любителів спостерігати за птахами (інша назва – орнітологічний туризм). Відповідно бьордвочер (бьордер) – це учасник екологічного туру, метою якого є спостереження за життям птахів у природних умовах. А бьордвочинг-тур – екологічна туристична подорож з метою спостереження за життям диких птахів у природних умовах, їх фотографування, вивчення поведінки тощо.

В цьому сенсі бьордвочінг – напрямок екологізації сучасного туризму, котрий разом із такими імперативними компонентами як мобільність, туристифікація простору, сталий розвиток, соціальний туризм, соціологізацією, гуманізацією та технологізацією є складовими новітньої туристичної парадигми та «характеризують туризм як одну з найважливіших складових споживчих моделей сучасного суспільства» [5].

На сьогодні в міжнародній туристичній галузі визнаною тенденцією є екологізація туризму, що пов'язано з тим, що громадськість усвідомлює втрату природного та культурного різноманіття. Тому спостереження за птахами є варіантом екотуризму, який відображає зростаючий інтерес

суспільства до природи та навколишнього середовища та популярний у основних туристичних районах. Адже він повністю відповідає прийнятій UNWTO концепції екологічного туризму. Ця концепція передбачає «такі види туризму, за якими головною мотивацією туристів є спостереження і спілкування з природою, що сприяє збереженню навколишнього середовища і культурної спадщини, здійснюючи на них мінімальний вплив» [1].

На думку експертів UNWTO, екологічний туризм, як такий, втілює цілу низку зазначених нижче характеристик:

- Це такі форми природно-орієнтованого туризму, в яких основна мотивація туристів полягає у спостереженні та розумінні природи, а також традиційної культури, що має місце на цій території;
- Передбачає елементи екологічної освіти, виховання та просвітництва;
- Негативний вплив на довкілля зведений до мінімуму;
- Підтримує охорону довкілля такими засобами: забезпечення економічних вигод для приймаючих співтовариств, організацій та органів влади; створення нових робочих місць й можливостей для альтернативної зайнятості; отримання прибутку для місцевого населення; підвищення екологічної культури як місцевого населення, так і туристів щодо необхідності збереження та охорони природного та культурного середовища [4].

Тому, проаналізувавши вищезазначені стандарти, можна сказати, що всі ці стандарти повністю відповідають бьордвочинг-туру з точки зору змісту програмного забезпечення та впливу на природне та соціальне середовище.

Бьордвочінг та орнітологія за своєю сутністю поняття близькі, але не тотожні, так як бьордвочінг, на відміну від орнітології, не належить до професійної діяльності, а здійснюється заради задоволення та у вільний час. Більшість спостерігачів за птахами займаються цією діяльністю переважно з рекреаційних чи соціальних причин, на відміну від орнітологів, які займаються

вивченням птахів за допомогою більш офіційних наукових методів. Орнітологи – науковці, які вивчають птахів із використанням наукових методів, натомість для бьордвочера – важливий сам факт зустрічі з птахами та їх споглядання. Хоча зв'язок між орнітологією та бьордвочінгом звичайно ж існує. Бьордвочери користуються даними орнітології щодо зовнішнього вигляду, поведінки, особливостей гніздування та живлення орнітофауни, екологічних груп та міграцій птахів. Необхідною складовою любительського спостереження за птахами є наявність визначників птахів, які укладають орнітологи. Бьордвочери, у свою чергу, надають орнітологам актуальну інформацію, яка стосується гніздування, стану популяцій, термінів міграцій птахів, зустрічі рідкісних видів.

На даний момент можна з упевненістю сказати, що бьордвочінг набуває змагальні риси. З'являються конкурси та фестивалі, під час яких учасники змагаються в кількості сфотографованих птахів. Крім цього, організуються справжні тури в парки і заповідники, де у людей з'являється більше шансів зустріти рідкісні та зникаючі види птахів [6]. Бьординг — це не просто меланхолійне спостереження, це змагання. Хто більше побачить видів птахів протягом року, той і чемпіон. Існує конкурс «Великий рік», де враховуються птахи побачені чи сфотографовані за рік. Також є «Великий день», що проводиться в різні пори року. Наприклад, «Великий день. Весна». Спортивне споглядання птахів досить азартна справа, і багато бьордвочерів часто мандрують світом в пошуках нових видів, що на жаргоні птахолюбів називаються «лайфери». Для активного новачка цілком достойний результат побачити за рік 100 видів. За декілька років можна назбирати 200 і тоді їх приймають у клуб «200», далі буде важче, але теж реально. В Україні налічується понад 300 видів птахів і багато з них є рідкісними, тому ваші спостереження можуть бути цінними і для науки.

1.2. Спостереження за птахами як сегмент ринку

Бьордвочінг вважається підкатегорією або “нішевим ринком” природоохоронного туризму. Спостереження за птахами та інші ринки туристичних ніш добре підходять для диверсифікації товару, мінімізації наслідків сезонності та зменшення тиску на атрактивні зони шляхом розподілу туристів у менш відвідувані місця.

Хоча історичне обмеження стосувалося лише еліти, спостереження за птахами "переросло у популярне заняття для непрофесіоналів у США" та в інших місцях [7, ст. 67-68]. Ряд факторів сприяють зростанню популярності спостереження за птахами та бьордвочінг-туризму. Сюди входять падіння ціни на обладнання для птахів, таке як біноклі та телескопи, зростаюча кількість телевізійних документальних фільмів про птахів та іншу дику природу, а також все більш досконалі методи зйомки птахів крупним планом і в польоті. Зростає також кількість польових путівників, присвячених птахам, а також безліч книжок та журналів про птахів. Крім того, кількість фестивалів, в яких брали участь птахи, зросла в геометричній прогресії. У 2004 році було понад 200 фестивалів у США та Канаді. На міжнародному рівні Всесвітній день перелітних птахів зараз відзначається приблизно в 70 країнах світу і включає фестивалі, освітні програми, презентації, покази фільмів та бьордвочінг-туризм, що проводяться сотнями волонтерів та організацій [8]. Одна з найважливіших причин зростання кількості спостерігачів за птахами є вражаюче зростання фотографії дикої природи.

Для того, щоб аналізувати бьордвочінг-туризм як сегмент ринку спершу потрібно визначити профіль споживачів. Опитування показують, що американські спостерігачі за птахами, як правило, високоосвічені та забезпечені. За демографічним показником трохи більше жінок (56%), ніж

чоловіків, і складаються з усіх вікових груп, але люди середнього та похилого віку представляють найбільшу групу (40-70 років).

Бьордвочери подорожують у райони, де багато птахів, і прагнуть побачити якомога більше видів найбільш економічно ефективним способом. Спостерігачі за птахами можуть поєднувати перегляд птахів з іншими переглядами диких тварин. Багато хто любить інші види діяльності, такі як садівництво, піші прогулянки та фотографування. Також багато з них є членами місцевих клубів птахів або природи. Як правило, вони використовують книги та журнали про птахів та природу, а також рекомендації інших спостерігачів за птахами, коли вирішують, куди поїхати спостерігати за птахами [10, ст. 10-11].

Британське опитування поділяє мандрівників, які спостерігають за птахами, на три широкі категорії: колекціонери, ентузіасти та випадкові. В свою чергу американський ринок приблизно паралельно цим, поділяє бьордвочерів теж на 3 категорії: Професіонали, Ентузіасти і Випадкові (екотуристи). Інші поділяють сегменти ринку на «важкий» бьордвочінг (для професіоналів) та «легкий» бьордвочінг (для інших двох: ентузіастів та випадкових). Кожен сегмент різниться цілями та засобами досягнення задоволення. З цього, в свою чергу, можна зробити висновки як краще організувати бьорвочінг тури. Різний маркетинг та обслуговування кожного сегменту можуть призвести до вищого рівня задоволеності клієнтів.

Багато бьордвочерів зосереджуються на визначенні якомога більшої кількості видів з певного місця. Збільшення списку побачених птахів часто є важливим елементом результатів діяльності бьордвочерів. За деяких обставин серед бьордвочерів відбувається конкурентне спостереження за птахами. Досягнення цих цілей може потребувати значних навичок та технічне оснащення, і, залежно від географічних меж, може бути дорогим.

Професіональні б'ордвочери дуже віддані своїй справі, часто нетерплячі до присутності менш кваліфікованих людей і надають перевагу групам невеликого розміру з схожим досвідом. Задоволення досягається майже повністю із спостережень за природою чи пов'язаною з цим діяльністю, а не від взаємодії з іншими птахами чи місцевими жителями. Хоча цей сегмент може більше інвестувати в певні аспекти подорожі, це найменший ринок із трьох. Маркетинг для Професіоналів може бути не дуже привабливим для деяких країн або туроператорів, оскільки на прийняття рішення Професіоналів важко вплинути і це найменший сегмент ринку (див. дод. Б).

На відміну від них, друга категорія – Ентузіасти – це більше любителі природи, вони не зосереджені лише на птахах і почуваються комфортно у більшій групі (до 15) та з людьми різного рівня досвіду. Задоволення досягається як від спостереження за птахами, так і від соціальних взаємодій. Незважаючи на наявність деяких відмінностей, цей сегмент також бажає великого та різноманітного списку птахів. Ця група становить більшу частину ринку б'ордвочерів, ніж Професіонали (див. дод. В).

У свою чергу, Випадкові б'ордвочери/екотуристи зазвичай складають найбільшу частку відвідувачів природних дестинацій. Задоволення цієї групи досягається переважно від поверхневої взаємодії з природою та відчуття дослідження. Ця група віддає перевагу відвідуванню областей, доступних для автотранспорту, а також огляду барвистих та емблематичних видів, при цьому докладаючи мало зусиль та отримуючи більше комфорту (див. дод. Г).

Отже, країни, що розвиваються, повинні зосередитись в першу чергу на маркетингу для «легкого» сегменту ринку б'ордвочерів (Ентузіасти та Випадкові), тому що вони представляють більші сегменти на загальному ринку б'ордвочінга та мають більш широкі інтереси.

Згідно з опитуванням, найпоширенішими місцями для спостереження за птахами є ліси, озера та узбережжя річок, щільно покриті ділянки та поля. В

свою чергу океанічні райони є менш сприятливими. Види птахів, за якими спостерігали, певною мірою відображаються за навколишніми особливостями. Водоплавні та співочі птахи були найпоширенішими групами, за ними йшли хижі птахи та берегові птахи. Дослідження показало, що для бьордвочінгу поза домом (у США) найбільш популярними були водоплавні птахи та хижі птахи, за ними слідували співочі птахи [11].

Для того, щоб розвивати міжнародний туризм, що базується на бьордвочінгу, країна повинна запропонувати безпечне та якісне проживання птахів, їх доступність та інфраструктуру для бьордвочінг-туризму, а також кваліфіковані путівники. Високоякісні будиночки для птахів та парки або заповідні зони можуть бути головними особливостями дестинації та слугувати рушієм подорожей бьордвочерів. Дослідження 2013 року в Європі показало, що «все більша кількість спостерігачів за птахами їде в дестинації на довгі відстані, щоб побачити нових птахів, яких не можна побачити у своїй країні чи регіоні», і, крім традиційних місць спостереження за птахами, відвідують менш традиційні країни.

Якість птахів є показником конкурентоспроможності номер один для бьордвочінг-дестинацій. Ця якість пов'язана з кількома факторами:

- Різноманітність та багатство птахів: загальний вид птахів; загальний ендемічний вид птахів; кількість видів птахів, що перебувають під загрозою або майже загрозою зникнення; кількість ділянок, виділених для птахів.
- Інфраструктура бьордвочінгу: кількість важливих зон для бьордвочінгу; кількість чітко визначених маршрутів; кількість Рамсарських місць; доступність - доріжки, стежки, засідки тощо; туристичні ресурси у дестинації;
- Загальне біорізноманіття: загальна кількість видів.

- Статус природоохоронної діяльності: екологічні договори; частка заповідних територій [16].

Хоча багато європейців займаються бьордвочінгом у власній країні, вони все частіше подорожують до далеких напрямків. Вони хочуть побачити нових птахів, які не трапляються у власній країні чи регіоні, особливо птахів-ендемиків. З приблизно 10 000 видів птахів у всьому світі близько 32% трапляються в Південній Америці, 28% в Азії та 24% в Африці. Така ситуація робить ці регіони особливо привабливими для європейських бьордвочерів.

Багато традиційних напрямків спостереження за птахами на далекі відстані є в країнах, що розвиваються, наприклад: Кенія, Танзанія, Ботсвана, Уганда, Намібія, Індія, Непал. Це доводить, що у бьордвочінг-туризмі є можливості, якщо пункт призначення пропонує якісне різноманіття пташок. До нових напрямків спостереження за птахами в країнах, що розвиваються, включають: Південну Африку, Марокко, Бразилію, Коста-Ріко. Еквадор, Шрі Ланку, Казахстан [16].

Також для аналізу бьордвочінгу як сегменту ринку слід проаналізувати економічну цінність та витрати в цьому виді туризму. Опитування 2011 року підрахувало, що річна економічна цінність спостереження за птахами в США становить 15 млрд. доларів на витрати, пов'язані з поїздками, і 26 млрд. доларів на витрати, пов'язані з обладнанням, загалом приносячи 41 млрд. доларів і створюючи загальний обсяг виробництва в галузі (прямий, непрямий та індукований) у цілому США - 107 млрд. дол. [10, ст. 13-14].

Бьордвочінг-туризм також набирає популярність в Європі. Для порівняння, у Великобританії витрати на спостереження за птахами оцінюються у 500 мільйонів доларів на рік.

Звичайно, витрати бьордвочерів різняться залежно від того, перебувають вони вдома, в межах рідної країни чи за кордоном. Згідно з одним

дослідженням, бьордвочери та інші спеціалісти з дикої природи "витрачають більше грошей, ніж загальні спеціалісти" [12].

Інше дослідження підсумовує: «Екотуризм, включаючи спостереження за птахами, може бути більш прибутковим, ніж інші види економічної діяльності» [13]. Звіт ЮНЕП про зелену економіку показує, що глобальні витрати на всі сфери екотуризму збільшуються приблизно в шість разів за загальногалузеві темпи зростання [14]. Таким чином, бьордвочінг-туризм, як сегмент ринку, представляє загально вищу цінність для економіки країни.

Багато бьордвочерів охоче платять, щоб побачити певні види, включаючи високохаризматичні та емблематичні види, наприклад, гарпійський орел, червоний ара та інші. Однак, мало проведено досліджень щодо цінності певного виду. У Шотландії Королівське товариство захисту птахів виявило, що туристи, які бажають побачити орлів-білохвостів на острові Мал, щорічно витрачають 8–12 мільйонів доларів США. Інше дослідження показало, що для того, щоб побачити нові види в США в середньому прийдеться заплатити 75 доларів; тоді як для відвідування Коста-Ріки – країни, багатої на різноманіття видів птахів, але відносно дешевої для поїздок – побачити новий вид може коштувати близько 8–10 доларів [12].

Також ще один спосіб розрахувати вартість цього сегмента ринку – це розуміння щоденних витрат на бьордвочінг-тури. Середні витрати на екскурсії на день складають від 70 до 180 доларів у Гватемалі, 145 доларів у Белізі та 300–400 доларів на день на Багамах. На національному рівні цей сегмент ринку може становити мільйони доларів доходів від туризму. Міністерства туризму повинні збирати більше інформації про звички витрат бьордвочерів, щоб розрахувати реальну оцінку вартості цього сегмента ринку.

Бьордвочери часто є першими мандрівниками, які відкривають напрямок для міжнародного ринку. Професіональні бьордвочери їздять і фокусуються на пошуках нових видів для своїх колекційних списків. З огляду

на свою пристрасть, багато хто готовий поїхати у віддалені та менш розвинені місця. По мірі поширення інформації про птахів у новому пункті призначення починають з'являтися також дві інші категорії бьордвочерів – ентузіастів та випадкових, які шукають зручностей, зазвичай пов'язаних із більш усталеним пунктом призначення.

Ті, хто займається бьордвочінг-туризмом, як правило, зацікавлені у сталому туризмі. Є «тенденція, що зростає серед туроператорів, що надають бьордвочінг-тури до практикування стійкого та соціально відповідального екотуризму», який переважно спирається на місцеві товари і послуги та часто передбачає підтримку місцевих проектів охорони природи [14].

Отже, бьордвочінг-туризм «може забезпечити фінансово стійкий засіб захисту середовища існування», в тому числі для приватних заповідників [15]. Це забезпечує реальну можливість для розширення природоохоронного туризму в країнах, що розвиваються. Підприємства, що включають захист як постійних, так і мігруючих птахів, можуть відрізнитись від своїх конкурентів, стаючи більш привабливими для регіональних та міжнародних туристів, чутливих до екологічних та екологічних проблем.

1.3. Основні правила, принципи та обладнання для бьордвочінгу

Спостереження за птахами – це спосіб життя. На жаль, сьогодні багатьом птахам загрожує небезпека, і люди несуть спільний обов'язок захищати їх та їх місця проживання. Організатори бьордвочінг-турів усвідомлюють, що найбільш бажаними птахами для їх споживачів є, як правило, рідкісні види, які знаходяться під загрозою глобальної небезпеки та дуже чутливі. Тому зазвичай встановлюються дуже суворі етичні правила для екскурсійних спостережень за птахами. При бьордвочінг-туризмі потрібно неухильно

дотримуватись Кодексу поведінки спостерігачів за птахами та Принципів етики птахів Американської асоціації птахів.

Сучасні спостерігачі за птахами – це потужна сила для збереження природи. Кількість тих, хто цікавиться птахами, постійно зростає, і життєво важливо, щоб б'ордвочери серйозно брали на себе відповідальність, щоб уникнути будь-якої шкоди для птахів. Кодекс поведінки б'ордвочерів включає 10 пунктів, про які слід пам'ятати.

1. Добробут птахів повинен бути на першому місці. Незалежно від того, чи цікавлять б'ордвочерів фотографії, дзвінки, звукозапис, наукове дослідження чи просто спостереження за птахами, слід пам'ятати, що добробут птахів завжди повинен бути на першому місці.
2. Захист середовища існування. Навколишнє середовище існування є життєво важливим для птахів, і тому б'ордвочери повинні гарантувати, що їхня діяльність не заподіює шкоди.
3. Зведення порушень до мінімуму. Толерантність птахів до порушень залежить від виду та пори року, тому безпечніше звести усі порушення до мінімуму. Не слід турбувати птахів у гніздах, особливо якщо при цьому збільшується можливість того, що хижаки заберуть яйця або пташенят. У дуже холодну погоду небажане турбування птахів може змусити їх використовувати життєво важливу енергію в той час, коли їм і так важко знайти їжу. Деякі природоохоронні організації уже водять заборони на б'ордвочінг у холодну погоду – таку ж практику повинні ввести б'ордвочери.
4. Рідкісні племінні птахи. Якщо б'ордвочер виявив гніздування рідкісних птахів і вважає, що захист необхідний, він мусить повідомити про це відповідне регіональне бюро або Департамент охорони видів. В іншому випадку найкраще за таких обставин зберігати записи в строго секретному стані, щоб уникнути зацікавлення з боку інших

спостерігачів за птахами та нападів збирачів яєць. Заборонено відвідувати відомі місця рідкісних племінних птахів, якщо вони не захищені належним чином. Навіть сама присутність може дати сигнал іншим і викликати стільки інших відвідувачів, що птахи не зможуть розмножуватися успішно.

5. Рідкісні мігранти. Рідкісних мігруючих птахів не можна переслідувати. Якщо б'ордвочер виявляє таку пташку, то йому слід уважно обміркувати обставини, перш ніж комусь розповісти. Чи не буде наплив спостерігачів за птахами заважати птаху у цій місцевості? Чи буде пошкоджене середовище існування? Чи виникнуть проблеми з власником землі?
6. Закон. Закони про захист птахів, втілені в Законі про дику природу та сільську місцевість 1981 року, є результатом жорсткої агітації попередніх поколінь спостерігачів за птахами. Б'ордвочери повинні постійно дотримуватися їх і не допускати, щоб вони порушувалися.
7. Поважати права власників земель. Побаження землевласників та мешканців землі повинні поважатися. Заборонено заходити на територію без дозволу. Потрібно дотримуватись дозвільних схем.
8. Поважати права інших людей. Потрібно приділяти належну увагу до інших спостерігачів за птахами, намагатися не порушувати їх діяльність або лякати птахів, за якими вони спостерігають. Є багато інших людей, які також користуються сільською місцевістю. Не слід втручатися у їх діяльність і, якщо здається, що те, що вони роблять, викликає непотрібне занепокоєння птахів, спробуйте дотримуватися здорового глузду. Сполохання чайок під час вигулу собаки на пляжі може майже не нашкодити, тоді як ця ж собака може бути серйозною загрозою у колонії крачок. Вказуючи на це пересічній людині слід бути ввічливим,

але твердим. Доброзичливість пересічних громадян до птахів не повинна бути зруйнована ставленням б'юрдвочерів.

9. Ведення обліку. Значна частина сьогоденних знань про птахів є результатом ретельного ведення записів попередніми б'юрдвочерами. Спостерігач за птахами може допомогти поповнити та розширити знання про них, на надсилаючи записи до реєстратора птахів відповідного району.

10. Спостереження за птахами за кордоном. Слід поводитися за кордоном, як удома. Цього кодексу слід чітко дотримуватися, перебуваючи за кордоном (незалежно від місцевого законодавства). Виховані спостерігачі за птахами можуть бути важливими послами для захисту птахів.

Кожен, хто любить птахів та б'юрдвочінг, повинен завжди поважати дику природу, її довкілля та права інших. У будь-якому конфлікті інтересів між птахами та спостерігачами благополуччя птахів та їх середовище на першому місці. Саме тому виділяють декілька принципів етичного б'юрдвочінгу:

1. Сприяти добробуту птахів та навколишнього середовища.

Слід підтримувати захист важливого середовища існування птахів.

Щоб не напружувати птахів та не піддавати їх небезпеці, варто дотримуватись стриманості та обережності під час спостереження за птахами, фотографування, звукозапису чи зйомок. Слід обмежити використання методів для залучення птахів і ніколи не використовувати такі методи у сильно заселених птахами районах, або для залучення будь-яких видів, які перебувають під загрозою зникнення, зникають чи мають особливу занепокоєність або є рідкісними у відповідній місцевості.

Варто слідкувати за межами гнізд та гніздових колоній, місць ночівль та важливих місць годування. У таких чутливих зонах, якщо є потреба у тривалому спостереженні, фотографуванні, зйомці чи записі, слід

скористатися шторкою або приховати та скористатися природним фотографічним покриттям. Варто мінімально використовувати штучне світло для зйомок або фотозйомки, особливо для великих планів.

Перш ніж розповідати про присутність рідкісної птахи, варто оцінити можливість занепокоєння птиці, її оточення та інших людей в районі, і продовжувати діяти лише за умови, що доступ можна контролювати, тривогу звести до мінімуму та отримати дозвіл приватних власників земель. Ділянки рідкісних гніздових птахів повинні розкриватися лише відповідним органам охорони.

Слід залишатися на дорогах чи стежках там, де можливо, в іншому випадку варто звести порушення середовища існування птаха до мінімуму.

2. Поважайте закон та права інших.

Заборонено заходити в приватну власність без явного дозволу власника.

Слід дотримуватись усіх законів, правил та норм, що регулюють використання доріг та громадських територій, як вдома, так і за кордоном.

Варто практикувати звичайну ввічливість у контактах з іншими людьми. Зразкова поведінка породить прихильність як птахів, так і у звичайних громадян.

3. Слід переконатися, що годівниці, гнізда та штучні середовища для птахів безпечні.

Варто зберігати дозатори, воду та їжу в чистоті та без хвороб. Важливо постійно годувати птахів під час суворої погоди. Слід регулярно утримувати та чистити гнізда. У випадку залучання птахів до певної місцевості, слід переконатися, що птахи не піддаються хижацтву з боку котів та інших домашніх тварин, а також іншим небезпекам.

4. Групове птахівництво, організоване чи імпровізоване, вимагає особливого догляду.

Кожна особа в туристичній групі, крім зобов'язань, зазначених у пунктах 1 та 2, несе відповідальність як Член Групи.

Слід поважати інтереси, права та навички колег-бьордвочерів, а також людей, які беруть участь в інших законних заходах на природі. Дозволено вільно ділитися своїми знаннями та досвідом, за винятком випадків, коли це може завдати шкоди птахам. Слід старатися бути корисними для бьордвочерів-початківців.

Якщо бьордвочер стане свідком неетичної поведінки інших спостерігачів, слід оцінити ситуацію та втрутитися у разі необхідності. Заступаючись, слід повідомити особу (особи) про невідповідну дію та намагатися в межах розумного зупинити її. Якщо поведінка продовжується, варто зафіксувати це та повідомити про це відповідних осіб чи організації.

Також існують обов'язки для керівника групи бьордвочерів (для аматорських або професійних поїздок та екскурсій):

1. Слід бути зразковим етичним зразком для наслідування групи. Вчити через слово та приклад.
2. Варто складати групи такого розміру, який обмежує вплив на навколишнє середовище та не заважає іншим користуватися тією ж площею.
3. Слід переконатися, що всі учасники групи знають і застосовують правила та принципи бьордвочінга.
4. Варто заздалегідь дазнатися та повідомити групі про будь-які особливі обставини, що стосуються відвідуваних районів (наприклад, заборонено магнітофони).
5. Усвідомте, що професійні туристичні компанії несуть особливу відповідальність за добробут птахів та повинні ставити його вище за добробут комерційних інтересів компанії. В ідеалі керівники повинні

відстежувати огляди екскурсій, документувати незвичні події та подавати записи у відповідні організації.

Відповідальний туризм – це про туристів, які обирають бути екологічно чистими, етичними та поважати природу під час подорожей та мінімізують негативний вплив туризму. Кейптаунська декларація 2002 р. містить характеристики відповідального туризму та встановлює керівні принципи економічної, соціальної та екологічної відповідальності:

- Мінімізує негативні економічні, екологічні та соціальні наслідки; приносить більші економічні вигоди для місцевого населення та покращує добробут приймаючих громад, покращує умови праці та доступ до галузі;
- Залучає місцевих жителів до рішень, що впливають на їхнє життя;
- Робить позитивний внесок у збереження природної та культурної спадщини, у підтримку світового різноманіття;
- Забезпечує приємніші враження для туристів завдяки більш значущим зв'язкам з місцевим населенням та покращенню розуміння місцевих культурних, соціальних та екологічних проблем;
- Забезпечує доступ для людей з обмеженими фізичними можливостями, є культурно чутливим, викликає повагу між туристами та господарями [16].

Для визначення необхідного обладнання, бордвочерів можна поділити на рівні:

1. Джуніор – любитель птахів;
2. Мідл (середній) – орнітолог-любитель;
3. Сеньйор – напівпрофесійний орнітолог
4. Лід – орнітолог-вчений

На рівні Джуніора необхідним обладнанням є очі, цікавість, уважність, смартфон, додаток-визначник птахів. Далі з наступними рівнями, до наявного

обладнання додається нове. На рівні Мідл – вуха (щоб визначати види на слух), бінокль/монокуляр, паперові книги-визначники, щоденник спостережень. На рівні Сеньйор – професійна оптика, фототехніка, профілі зі звітами на тематичних сайтах, прокачаний слух (80% визначень по співу), участь в спортивних змаганнях типу «Великий рік». На рівні Лід - поїздки в інші регіони тільки для спостережень за птахами, фахові наукові або навколонукові публікації, видання власних книг і довідників [17].

Загалом, не поділяючи б'юджетів на рівні, можна виділити таке необхідне обладнання:

1. По-перше, костюм, в якому буде тепло, сухо і зручно. Тому спочатку треба отримати інформацію про рельєф і клімат місцевості, де буде відбуватися спостереження за птахами. Одяг повинен не заважати руху і швидко сохнути (тобто, наприклад, джинси – не кращий варіант). Обов'язкові довгі рукава і штанини, особливо в сезон кліщів. Одягатися в камуфляж зовсім не обов'язково, але і яскраві кольори одягу вибирати не варто. Потрібно підібрати зручне закрите взуття (в ідеалі – трекінгові черевики, на худий кінець – кросівки). Для прогулянок в околицях водойм і по заболочених місцях знадобляться гумові чоботи.
2. По-друге, оптика – бінокль або телеоб'єктив. У бінокль можна краще роздивитися птаха загалом і деякі деталі, які допоможуть визначити вид. Це головна частина витрат – чим досконаліша оптика, тим більше птахів можна побачити. Всупереч поширеній помилці, не потрібні величезні військові біноклі з сильним збільшенням – ними досить незручно користуватися. Ідеальний бінокль для б'юджетера – з восьми-десятикратним збільшенням; легкий, компактний, з гумовим покриттям. Для більш сильного збільшення краще придбати підзорну трубу зі штативом, тому що пташка сидить далеко, і без стабілізатора зображення в об'єктиві буде тремтіти – але це вже більше для

- професійних б'юрдвочерів. Якщо потрібно вистежити нічного птаха, то необхідний прилад нічного бачення.
3. По-третє, манки або магнітофонні записи голосів птахів, тому що диких пернатих на хлібні крихти не підманути, так що варто піти на хитрість.
 4. По-четверте, довідник, щоб ідентифікувати птицю. Спеціально для орнітологів-любителів випускають як загальні, так і тематичні довідники (наприклад, «Птахи Нечорнозем'я»), паперові та електронні. У визначнику подано деталі й ознаки, важливі для визначення. У 2002 році Українське товариство охорони птахів видало перший найповніший польовий визначник "Птахи фауни України.
 5. По-п'яте, блокнот. У нього потрібно записувати побачену птицю, максимально точні координати розташування, характеристику місцевості, навколишню флору і фауну, опис зовнішності птиці і звуків, які вона видає, її звички, будова гнізда, наявність пташенят тощо. Блокнот використовують для збереження результатів спостережень. Краще користуватися олівцем, це вбереже нотатки, навіть якщо вони намокнуть [18].
 6. По-шосте, фотоапарат. Можна обійтися і камерою смартфона, якщо використовувати технологію «діджіскопінг» (digiscoping) – так називають фотозйомку через окуляр бінокля або підзорної труби. Тримати телефон руками не обов'язково (хоча і можна), зараз у продажу є спеціальні адаптери для діджіскопінга (в середньому вони коштують близько 30-40 доларів). Згодом можна навіть спробувати взяти участь в конкурсі Digiscoper of the year. Говорячи про традиційні методи фотозйомки, знадобляться дзеркальний фотоапарат і довгофокусний об'єктив.
 7. Їжа для птиць. Влітку (особливо спекотним) птахам більше знадобляться поїлки, ніж годівниці. А ось взимку їх обов'язково потрібно

підгодовувати. Тільки потрібно мати на увазі, що якщо почати підгодовувати, доведеться продовжувати до самої весни, тому що птахи будуть розраховувати знайти корм в певному місці. І не варто годувати їх хлібом, він шкідливий. Найкраще купувати спеціальний корм для диких птахів, але підійде і просте насіння соняшнику (звичайно, не смажене) і просо.

8. Деякі бьордвотчери мають спеціальне маскувальне обладнання, сітки, палатки.

Щоб розумітися на птахах, слід підписатися на тематичні співтовариства в Facebook, наприклад: Birdwatching Ukraine. У групах сидить багато досвідчених бьордвотчерів, які виставляють багато фотографій, – постійний перегляд фото дуже допомагає запам'ятати птахів. Також слід завантажити додаток Merlin Bird ID – він показує, кого можна зустріти у відповідній місцевості, і допомагає визначити побачену птицю за розміром і кольором. Якщо є можливість, слід купити бінокль, з ним буде простіше.

Висновки до Розділу 1

Проаналізувавши інформацію про бьордвотчінг можна сформулювати таке визначення: бьордвотчінг-туризм – це подорожі, основною метою яких є спостереження за птахами у їхньому природному середовищі існування.

Для того, щоб аналізувати бьордвотчінг-туризм як сегмент ринку спершу потрібно визначити профіль споживачів – високоосвічені та забезпечені, переважають жінки і складаються з усіх вікових груп, але люди середнього та похилого віку представляють найбільшу групу. Бьорвотчери поділяються на 3 категорії: Професіонали, Ентузіасти і Випадкові. Також поділяють сегменти ринку на «важкий» бьордвотчінг (для професіоналів) та «легкий» бьордвотчінг (для інших двох). Варто зосередитись в першу чергу на маркетингу для

«легкого» сегменту ринку б'ордвочерів, тому що вони представляють більші сегменти на загальному ринку б'ордвочінга та мають більш широкі інтереси.

При б'ордвочінг-туризмі потрібно неухильно дотримуватись Кодексу поведінки спостерігачів за птахами та Принципів етики птахів Американської асоціації птахів. Також для зручного б'ордвочінг-туризму необхідне обладнання: костюм, оптика, манки або магнітофонні записи голосів птахів, довідники, блокнот та фотоапарат за бажанням.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БЬОРДВОЧІНГ-ТУРИЗМУ ЗАКОРДОНОМ ТА ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

2.1. Бьордвочінг-туризм в Європі, США та Китаї – досвід для України

Спостереження за птахами популярне в світі, особливо у таких країнах як США, Канада та Велика Британія, де бьординг приносить чималі кошти туристичним компаніям, які організують спеціалізовані тури до зон популяцій певних видів птахів, що в свою чергу приносить кошти в економіку країн [19]. Так, за даними [20] в США у 2016 році близько 20 % населення спостерігали за птахами; у Великій Британії (друга країна, за отриманою величиною доходу від цього виду туризму), бьординг обігнав риболовлю – в країні близько 6 млн. осіб регулярно займаються спостереженням за птахами [21]. За статистичними даними UNWTO, бьордвочінг дав дохід у економіку США в 2006 році 36 млрд доларів [19, 22]. Для більш ніж 120 світових туристичних компаній бьордвочінг – головна складова турів. Американський визначник птахів «The Sibley Guide to Birds», видання 2000 року, був проданий накладом 500000 книг до 2002 року [22]. Подібний визначник в Україні також існує (Птахи України: польовий визначник / І.В.Морісова, В.С.Талпош. – К.: Вища шк., 1984. – 183 с.). У визначнику подано основні діагностичні ознаки птахів, зареєстрованих в Україні, та короткий їх систематичний опис (зовнішній вигляд, голос, особливості поведінки та ін.). Текст і кольорові зображення птахів, доповнюючи один одного, дозволяють визначити певний вид орнітофауни в польових умовах. Цей визначник є цінним інформаційним підґрунтям розвитку бьордвочінгу на теренах нашої країни.

У світі швидко зростає популярність бьордвочінг-туризму, в тому числі в США і досвід їх розвитку бьордвочінг-туризму є дуже корисним для України. Згідно з дослідженням, «Спостереження за птахами, як

повідомляється, є найбільш швидкозростаючою активністю на свіжому повітрі в Америці», в той час як інше зазначає: «Все більша кількість спостерігачів за птахами вирушає в далекі напрямки, щоб помітити нових птахів, яких не можна побачити у власній країні або регіоні» [23, ст. 10; 24].

Згідно з національним опитуванням служби охорони рибних ресурсів і диких тварин США (FWS), у 2011 році приблизно 46,7 мільйона людей спостерігали за птахами вдома та під час поїздок. Переважна більшість, 88% (41,3 млн.), спостерігали за дикими птахами навколо своїх будинків, тоді як 38% (17,8 млн.) їздили у поїздки з метою спостереження за птахами далеко від дому. У 2011 році б'орвочери в середньому спостерігали за птахами 110 днів. А б'ордвочінг вдалі від будинку склав в середньому 13 днів на рік [11].

Інше дослідження, яке посилається на дослідження лісової служби, містить приблизно подібні висновки, особливо щодо спостерігачів за птахами, які подорожують: близько 80 мільйонів американців – 35% дорослого населення переглядали, ідентифікували або фотографували птахів між 2005 і 2009 роками. З них 42% або майже 20 мільйонів людей їздили у поїздки з метою спостереження за птахами далеко від дому. В середньому вони проводили 14 днів поза домом, спостерігаючи за птахами [25].

Національне опитування лісової служби виявило, що спостереження за птахами та фотозйомка – це «найбільш стабільно зростаюча (рекреаційна) діяльність у США», яка зросла на 287% з 1982 по 2009 рік [26].

Острів Галвестон – одне з найкращих місць у США для птахів. Він має багате різноманіття середовищ існування – пляжі, заболочені ділянки, луки, ліси, ставки та затоки – на невеликій території, де проживають багато поширених цілорічних видів, а також багато інших птахів, які відвідують острів короткочасно або відповідно до пори року. Тисячі птахів вилітають на острів Галвестон щовесни під час міграції на північ через Перську затоку з Центральної та Південної Америки. І сотні туристів наслідують їхній приклад,

побачивши, як понад 200 видів яскраво забарвлених птахів літають навколо острова Галвестон – чудового місця вздовж Великої Техаської прибережної стежки для птахів. Острів також є важливим місцем зимівлі для численних видів, які проводять більшу частину року далі на північ. Більше 300 видів птахів можна спостерігати протягом року десь на острові. Щорічний FeatherFest – один із проектів Ради з питань природоохоронного туризму на острові Галвестон, який підтримує природний туризм та освіту, а також пропагує цінність природних середовищ існування. Рекордний натовп з 625 б'ордвочерів та фотографів відвідали FeatherFest у 2013 році. Хоча вони приїхали з різних куточків США, Канади, Франції та Англії, 82% гостей прибули з Техасу. 55% були першими учасниками FeatherFest, а 38% ніколи раніше не відвідували фестиваль птахів. Щорічний вплив на економіку Галвестона оцінюється у понад 350 000 доларів. В Україні на офіційному рівні спостереження за птахами не розвинене, хоча існує неофіційний сайт <http://birdwatch.org.ua/>, де люди діляться фотографіями та пишуть про свої спостереження. Туристичним організаціям та національним паркам України слід звернути увагу на досвід спостереження за птахами Галвестона та США, які дають значні доходи в національній та міській економіці [27].

У Великобританії також спостереження за птахами стало хобі № 1 за опитуванням 2013 року, завдяки якому Великобританія, поряд з Нідерландами, Данією, Францією, Швецією, стали важливими європейськими постачальниками б'ордвочінг-туризму для країн, що розвиваються [28].

Великобританія та Нідерланди є ключовими ринками збуту. Хоча точних статистичних даних немає, Великобританія та Нідерланди широко визнані важливими джерелами збуту для б'ордвочінгу. Іншими цікавими ринками є переважно північно-західноєвропейські райони, такі як Німеччина та Скандинавія. Тут розміщена найбільша пташина організація в Європі – Королівське товариство захисту птахів (RSPB). RSPB налічує понад 1 мільйон

членів, що в основному представляють випадкових б'ордвочерів та ентузіастів. Хоча Нідерланди набагато менші за Сполучене Королівство, вони є перспективним ринком збуту для б'ордвочінгу. Нідерландське товариство захисту птахів (Vogelbescherming) налічує 141 000 членів. Ця частка значно вища, ніж у більшості інших європейських країн. У 2017 році понад 61000 людей взяли участь у загальнодержавному підрахунку птахів на задньому дворі, що є більшим на 15% за 2016 рік [29].

Є величезна кількість дестинацій для б'ордвочінг-туризму, які розташовані в усіх куточках Європи (див. дод Д). До найбільш популярних відносяться: природний парк Дельта-дель-Ебро, національний парк Соомаа, Абентоер Флуссландшафт, Рошфорд, Луп Хед, Нін, парк дель Мінчіо, національний парк Північний Велебіт, Мулен (див. дод. Е). Усі ці дестинації є найкращими для б'ордвочінг-туризму в Європі, тому що вони винагороджені Європейською комісією за прагнення зберегти довкілля. Також вони захищені від інтенсивного землеробства та пестицидів, тому там є набагато більше квітів, набагато більше комах, а птахи мають багато їжі, що дозволяє їм розмножуватися. Українським б'ордвочінг-дестинаціям слід взяти до уваги їх досвід для подальшого розвитку такого виду туризму.

Спостереження за птахами в Китаї переживає зміну парадигми від локалізованого б'ордвочінгу до того, щоб стати частиною світового туристичного ринку. На жаль, не надто багато уваги приділяється розумінню впливу туризму на популяції птахів та середовище їх проживання. Існує потреба у встановленні взаємозв'язків між б'ордвочінгом, екотуризмом, збереженням навколишнього середовища та економічними вигодами. Вони повинні бути специфічними для місця розташування, оскільки потреби одного географічного рельєфу та птахів, що їх населяють, не будуть однаковими з потребами інших.

Національний природний заповідник Гаолігуншань – одна з найкращих destinations для бьордвочінг-туризму в Китаї. Він охоплює понад 4000 квадратних кілометрів, в ньому мешкає понад 200 видів диких тварин, 525 видів птахів та 49 видів риб. Величезне біорізноманіття заповідника підкріплюється дивовижним ландшафтом та природною красою. Там існує стежка для птахів, яка починається в селі і проходить глибоко в ліс, і вона була частиною деяких важливих історичних стежок, таких як Шовковий шлях. Зазвичай ця стежка всяяна завзятими орнітологами, захопленими спостерігачами за птахами та молодими людьми, які насолоджуються відпочинком на природі, слухаючи співи птахів.

У 2009 році в Китаї з'явився інноваційний підхід до спостереження за птахами, в рамках якого ентузіасти збиралися навколо ставків, спеціально курованих та керованих місцевими жителями. Ранні звіти є багатообіцяючими. Згідно з дослідженням, проведеним ICIMOD та Південно-Західним лісовим університетом у 2017 році, у місті Ханлун, яке розташоване на острові Байхуалінг, бьордвочінг на ставках становить 70% доходу для місцевих жителів, які брали в цьому участь.

Цей підхід представляє варіант, коли бьордвочінг-туризм розвивається таким чином, щоб інтегрувати місцеві соціально-економічні та екологічні переваги. Місцеві жителі розвинули інтерес спостереження за птахами до малого бізнесу, споруджуючи пташині прихистки біля водойм, де люди можуть платити невелику плату за спостереження та фотографування. Соціальні мережі, такі як QQ, WeChat та "Форуми BBS" стали основними каналами для місцевих постачальників туристичних послуг на ринок для спілкування зі своїми клієнтами для планування надання послуг заздалегідь. Вражає те, як окремі власники ставків сконструювали пташині прихистки так, що вони чудово вписалися в ландшафт, не порушуючи середовища існування.

Заповідник організований відповідно до зонової концепції. «Основні» зони – це суворо захищені території, які підтримують екосистему в її природному стані. «Експериментальні» зони зарезервовані для туристичної діяльності та майбутнього розвитку. «Буферні» зони позначають зони, що знаходяться між зоною ядра та експериментальною зоною, щоб обмежити використання ресурсів та освоєння з метою збагачення охорони заповідника. На відміну від національних парків, які є вільно відкритими для відвідувачів, Гаолігуншань – це заповідник, який забезпечує більше простору для охорони та розвитку. Існують обмеження щодо здійснення туристичної діяльності в основній та буферній зонах, тому всі експерименти з екотуризму повинні розташовуватися в експериментальних зонах.

Щоб забезпечити відвідувачів додатковою інформацією, у заповіднику використовуються складні цифрові вивіски у їхньому "Центрі природною освіти Байхуалінг", що пояснюють зв'язки між біорізноманіттям, збереженням та засобами існування громади. Знаки дозволяють відвідувачам отримати уявлення про історію та загальну інформацію про заповідник та його ресурси.

Відповідальний туризм має важливе значення для сталого розвитку. Цю конкретну модель спостереження за птахами потрібно буде захищати від знецінення у майбутньому. Заповідник відвідуватиме все більше людей, що призведе до збільшення кількості автомобілів та пішохідного руху, які можуть порушити середовище проживання. Тому необхідний комплексний план управління.

Для нових дестинацій у Китаї необхідний постійний шлях до покращення ситуації щодо бьордвочінгу. Підтримка державних установ та наявність знань у партнерів може допомогти місцевим громадам знайти більш науковий та підходящий підхід, щоб уникнути непотрібних втрат. Транскордонне співробітництво з М'янмою та іншими сусідніми країнами не лише створює більше можливостей для розвитку туризму в Китаї, але й

підвищує цінність туристичних визначних пам'яток, таких як цей рай для бьордвочінгу – національний природний заповідник Гаолігуншань [38].

За дослідженням Карибської туристичної організації можна підсумувати, що бьордвочінг може стати важливим сегментом туристичного ринку. Також очікується, що зростання буде сильним протягом наступних 10 років. Цей звіт підраховує, що щороку здійснюється 3 мільйони міжнародних поїздок (по всьому світу) з основною метою спостереження за птахами, і багато інших поїздок поєднують бьордвочінг з іншими видами діяльності.

У порівнянні з європейськими країнами, США і Китаєм, в Україні бьордвочінг знаходиться тільки на початковій стадії розвитку. Разом з тим, Україна має величезний потенціал для розвитку цієї діяльності. У нас безліч річок, озер, лісів, а ландшафтне різноманіття позитивним чином позначається і на розмаїтті птахів. Саме тому, беручи до уваги позитивний досвід розвитку бьордвочінг-туризму в цих країнах, Україна може вивести цей вид туризму на новий рівень.

2.2. Бьордвочінг-туризм в Білорусі та досвід для України

Бьордвочінг – це популярне у всьому світі хобі, яке завойовує і Білорусь. Саме Білорусі є що запропонувати іноземним бьордвочерам: завдяки унікальному географічному положенню тут можна побачити і тайгові, і субтропічні види птахів.

В результаті вона може цілком успішно конкурувати, наприклад, з Скандинавськими країнами, пропонуючи подібний, але більш різноманітний набір видів, та ще й помітно виграючи по вартості турів (в середньому вона становить 1500 € за 10 днів, витрати на авіапереліт в цю суму не входять). До того ж білоруське лісове господарство поки ведеться не настільки інтенсивно,

що дозволяє зустріти за одну поїздку – а якщо пощастить, то й за один день – всі види дятлів, що мешкають в Європі.

За кількістю та різноманіттям птахів Білорусь не поступається багатьом країнам Західної Європи. Звичайно, там немає моря і гір – тому навіть у сусідній Польщі вже на сотню видів птахів більше. Але тут можна виділити навіть плюс – для початківців це дуже зручна мета.

У Білорусі можна побачити птахів, які рідкісні або взагалі не зустрічаються в європейських країнах. Таких видів близько 20. Щоб хоча б одним оком поглянути на білу лазоревку, бородату сову, мородунку і очеретянку прудку, туди їдуть іноземці.

У Білорусі збереглися унікальні для Європи місця проживання птахів. Перш за все це поєднання різних типів боліт: в низинних, наприклад, живе знаменита очеретянка прудка. Знаменита вона тим, що ця пташка, вимираюча у всьому світі, вибрала Білорусь місцем своєї літньої життя: там гніздиться половина всіх вертких очеретянок світу, і на логотипі «ахів птушак Бацькаўшчини» саме вона.

Інтерес до цієї країни з боку орнітологів (як професіоналів, так і любителів) виник в 1990-і роки, коли виявилось, що в білоруських болотах «ховається» половина світової популяції прудкої очеретянки, яка вважається найбільш рідкісною співочою птицею Європи. Не дивно, що цей вид став своєрідною «візитною карткою» країни.

Однак за популярністю з нею цілком може конкурувати синиця біла. Ця близька родичка великих синиць, які взимку буквально окупуєть годівниці, в невеликій кількості зустрічається уздовж Прип'яті. Кожен її заліт на територію Західної Європи стає сенсацією. Бьордвочери обожають цей вид не тільки за рідкість, але і за красу – поєднання, перед яким не встоїть жоден любитель птахів.

У Білорусі є незарегульовані річки. Багато річок в Європі (та й в Білорусі теж) були каналізовані – їх русло було спрямлено для зручності сільськогосподарських робіт. Тому річки з природними руслами – не менш рідкісне і цінне природне явище, ніж які-небудь гейзери в Ісландії. Головна така річка в Білорусі – це Прип'ять. Навесні вона розливається на десяток кілометрів від берега до берега і стає більше схожою на море з острівцями і лісами, оточеними водою. Важко уявити, як в цій красі злітає 120 000 птахів – величезна зграя, схожа на гігантський рій бджіл. Це турухтани, рябі птиці з шикарними комірами, які саме туди прилітають підгодуватися і набрати вагу на шляху з Африки в тундру. До речі, в світі немає двох турухтанів з однаковими комірами, а якщо знайти таких і довести, то є шанс розбагатіти на мільйонних призах від міжнародних організацій – так що від цього Прип'ять стає ще цікавішою дестинацією.

Білорусь – рай для дятлів: поєднання різних видів лісів дозволяє зустріти тут всі види дятлів Європи. Іноземці приїжджають туди за білоспинним і трипалим, але також є зелений і сивий. А для деяких видів Білорусь – місце погрітись. Саме туди прилітають зимувати лапландські подорожники, пуночки і рогатий жайворонок [39].

У цьому ще одна перевага Білорусі. Тут поки вистачає і цікавих птахів, і рідкісних ландшафтів (ті ж заплавні діброви, якими славиться затоплювана долина Прип'яті, в Європі практично зникли). Це ресурс, який потрібно використовувати. Однак поки прибуток отримують в основному іноземні компанії з Болгарії, Угорщини та Польщі. Точна статистика, скільки бьордвочерів вони щорічно привозять в Білорусь, не ведеться. З урахуванням тих, хто приїжджає самостійно, швидше за все набереться кілька сотень.

Існує декілька причин того, чому в Білорусь не приїжджає більше бьордвочерів. Перша – це брак кваліфікованих гідів (зазвичай цю функцію доводиться виконувати професійним орнітологам), друга – відсутність

інфраструктури. Також свою роль відіграє і необхідність отримувати візу, і далеко не найкраща репутація країни. Причому мова йде не тільки про політичну ситуацію. Білорусь – одна з небагатьох держав в Європі, де дозволене весняне полювання на птахів. Через неї в квітні-травні (саме в ці місяці проводяться орнітологічні тури) багато водойми буквально перетворюються в пустелю. Особливо охоронювані природні території відкрито роблять ставку саме на полювання, оскільки воно приносить більше прибутку.

Фактична відсутність інтересу з боку держави до даного напрямку туризму призвело до того, що сьогодні воно розвивається стихійно. Немає сумнівів, що б'ордвочінг в Білорусі буде набирати популярність, ось тільки як швидко [40].

На території Білорусі багато природоохоронних зон, національних парків та заповідників які представляють справжній пташиний рай. Тут абсолютно спокійно в об'єктив бінокля потрапляють не тільки білі лелеки, а й сірі чаплі та навіть рідкісний чорний лелека з болотною совою. Місцевим екскурсоводам часто доводиться коригувати програму, так як самі гості зовсім забувають про час, який в своїй більшості йде не стільки на спостереження, скільки на захоплення первісною природою. Незважаючи на це, можна виділити шість найкращих місць для б'ордвочінга (див. дод. Є):

1. Турів і заплава річки Прип'ять

Унікальне місце, обов'язкове до відвідування: тут не варто боятися не побачити птахів, адже навесні, починаючи з кінця березня і до червня, на сотні гектарів накопичується величезна їх кількість – до 200 000. Видовище, від якого перехоплює подих. З цікавих видів – мородунка, галстучник, дупель, кулик-сорока, турухтан, різні види чайок і крячків. А в сусідньому селі облюбувала старі дуплисті дерева синиця біла (вид, заради якого сюди їдуть

іноземці). А сама Прип'ять під час розливу стає схожою на море з островами – лісами і селами.

2. Споровські болота

Споровські болота – одні з найбільших в Європі. У центрі боліт протікає звивиста річка Ясельда і хлюпається озеро Спорівське озеро. Тут будує свої гнізда очеретянка прудка. Заради білоруського болота очеретянка пролітає з Африки 20 000 кілометрів. На «вертлявку» їдуть б'юрдвочери з усієї Європи. Крім очеретянки можна побачити малу чайку, белошекого крячка, великого веретенника і дупеля.

3. Вигонощанське болото

Всі люблять сов – і це найкраще місце, щоб на них подивитися, адже тут живе і гніздиться бородата сова. Це величезна сова «зростанням» до 80 см і з розмахом крил в півтора метра, з жовтими очима і схожим на спил дерева «обличчям». «Борода» у неї теж є – чорна пляма під дзьобом. «Бородатка» безшумно літає і дивиться на спостерігачів завжди зарозуміло.

На Вигонощанському болоті можна спостерігати і за іншими совами: пугачами, гороб'ячими Сичиками і єдиною совою в «штаних» - мохноногим Сичем. Крім сов, тут живуть птахи, що входять до списку видів, що є під глобальною загрозою: великий підорлик та великий веретенник. З інших популярних птахів – дупель, глухар і тетерев.

4. Ольманські болота

Ольманські болота – саме орлине місце Білорусі. Тут будує свої гнізда рідкісний вид, який непросто побачити – великий підорлик. На цих болотах є озера, які місцеві вважають святими, піщані дюни з соснами і вишка, на яку можна піднятися для захоплюючого дух виду на околиці. На Ольманських болотах колись розмістили військовий авіаційний полігон, і територія була закритою для вільного відвідування – тому тут і збереглася незаймана природа

Побачити великого подорлика – це бьордвочінг 80 рівня (подорлик - дуже скритний птах). Але якщо взяти участь в акції «Врятуй орлятко», то за пожертвування самі досвідчені орнітологи візьмуть з собою в орлину експедицію.

5. Березинський біосферний заповідник

У Березинського заповідника найвищий природоохоронний статус в Білорусі: в тутешніх лісах привільно себе почувають і лось, і ведмідь, і вовк, і рись. У заповіднику є обладнані маршрути для пішоходів, велосипедистів та байдарочників. Можна забратися на 15-метрову вишку для найкращих фотографій болота і спостереження за птахами.

На красивих великих болотах заповідника можна зустріти тетерева, глухаря, великого подорлика і скопі – вид, який гніздиться тільки поблизу верхових боліт. Сюди спеціально приїжджають, щоб подивитися на токування тетеруків навесні. Доведеться довгі години лежати в цій засідці без різких рухів, щоб не злякати закоханих птахів.

6. Єльня

Ще одне надзвичайно красиве болото зі зручною еко-стежкою і красивими пейзажами. Сюди приїжджають восени подивитися на міграцію сірих журавлів: в цей час вони збираються величезною компанією до 4000 одночасно. З інших цікавих птахів можна побачити кроншнепа, дербніка, чорнозобу гагару і білу куріпку. Єльня – одне з небагатьох місць, де ще можна спостерігати цей вид. Куріпка повністю біліє до зими для маскуванню, а в малосніжні зими стає легкою здобиччю для хижаків, і ареал її проживання весь час зміщується на північ.

Бьордвочінг – не найскладніше хобі. Спочатку, звичайно, потрібно запам'ятати великий обсяг інформації – кожен птах має свої ознаки, які потрібно знати, щоб їх розрізнити, і зробити це за один раз для 329 білоруських видів не так-то просто. Однак в Білорусі громадська організація «Ахова

птушак Бацькаўшчыні» створила Школу б'ордвочера «Від Лелеки до Яструба» – це школа б'ордвочера-початківця, яка розрахована на слухача, який зацікавлений у вивченні птахів і дикої природи, але поки не володіє великими знаннями і досвідом в цій справі. Тут навчаються люди різного віку, професій і освіти. У школі відбувається докладне вивчення понад 100 видів птахів, яких можна найчастіше побачити в Білорусі. Всі заняття розбиті по місцепроживанню: птиці міста, лісу, водойм, полів і лугов – по 2 заняття на кожену тему. На допомогу навчанню даються відео і голосу деяких птахів. Передбачено й «польові» заняття – екскурсії по спостереженню за птахами: пошук тих, кого вивчили в теорії. На спеціальному «життєвому» блоці розповідають: як одягатися для б'ордвочінга, як складати маршрут, як описувати птицю, як правильно вказувати на місце, де знаходиться птах, і інші подібні питання. Кожен учень отримує шпаргалку зі списком усіх птахів Білорусі і основною інформацією про кожен вид і інші матеріали. Курси веде досвідчений орнітолог, фахівець з питань охорони навколишнього середовища Семен Лівий. Прибуток, що отримується від школи, направляється на природоохоронну діяльність.

У Білорусі також є своє б'ордвочінг-співтовариство. Однак його основу до сих пір складають професійні орнітологи. Тих, для кого спостереження за птахами є способом цікаво проводити вільний час, поки небагато. Точно сказати скільки в Білорусі б'ордвочеїрів складно. За найоптимістичнішими оцінками – кілька сотень людей. У сусідній Польщі рахунок йде на тисячі. Навряд чи такий стан речей можна пояснити економічною ситуацією. Адже витрати на придбання мінімальної екіпіровки, яка необхідна для спостереження за птахами, не йдуть ні в яке порівняння з тими, які несуть мисливці і навіть рибалки. Тим часом їх кількість в Білорусі на кілька порядків перевищує кількість орнітологів-любителів.

Мабуть, проблема в тому, що багато потенційних б'юрдвочерів просто не підозрюють про те, що таке захоплення існує, або ж не знають, з чого почати.

Сьогодні любителів птахів об'єднують сайт birdwatch.by і Клуб200, який створила громадська організація «Ахова птушак Бацькаўшчыны». Їх головна мета – оперативно повідомляти про реєстрації рідкісних видів, а також займатися популяризацією спостереження за птахами.

Клуб200 – це добровільне об'єднання людей, зацікавлених у спостереженні за птахами. Клуб допомагає своїм членам побачити в природі нові види птахів, а також рідкісні в Білорусі види або ті, що рідко спостерігаються на його території; дізнатися більше про ідентифікацію птахів. У той же час Клуб націлений на активний захист птахів на національному та міжнародному рівнях. Він відкритий для всіх, хто поділяє цілі клубу, дотримується правил. Членом клубу може бути спостерігач за птахами, який спостерігав щонайменше 200 видів птахів у Білорусі. Спостерігач за птахами, який спостерігав щонайменше 100 видів птахів у Білорусі, може бути кандидатом у члени клубу. Прихильником клубу може бути спостерігач за птахами, який спостерігав у Білорусі менше 100 видів птахів [42].

Клуб 200 названий по мінімальній кількості птахів, побачених на території Білорусі, яке потрібно для умовного вступу в цей клуб. Зараз туди входить приблизно 70 осіб. Лідер списку – орнітолог Семен Лівий. Якщо середньостатистичний б'юрдвочер в Великобританії – це пенсіонер, то в Білорусі це чоловік 20-40 років, пов'язаний з наукою або освітою, хоча б'юрдвочінгом можуть займатися всі без обмежень.

У соціальній мережі Facebook також існує група *Birding Belarus*, яка ведеться в тому числі англійською мовою. Завдяки цьому іноземні б'юрдвотчери, які становлять більшість підписників, можуть отримувати інформацію про те, що відбувається в країні.

На жаль, дізнатися про ці ресурси сторонній людині досить складно. Бьордвочінг досі знаходиться десь на периферії суспільного життя, хоча періодично ЗМІ і виявляють до нього інтерес. Як правило, для цього необхідний який-небудь привід. Найчастіше їм стають Європейські осінні дні спостереження за птахами, які проходять щорічно в перші вихідні жовтня. В рамках цього міжнародного заходу громадська організація «Ахова птушак Бацькаўшчини» організовує екскурсії, в яких може взяти участь кожен.

Починаючи з минулого року проводяться змагання з фотобьордінгу. Завдання їх учасників, які можуть виступати як індивідуально, так і в парі, – за 5 годин сфотографувати і правильно визначити якомога більше видів птахів.

Все ж головною подією бьордвочерського календаря залишається Чемпіонат Білорусі зі спортивної орнітології, який організовується громадською організацією «Ахова птушак Бацькаўшчини» на початку вересня. Команди, що складаються з чотирьох учасників, самі вибирають маршрут і протягом одного дня (з 6 до 18 годин) намагаються побачити максимальну кількість видів.

Бьордвочінг в Білорусі розвивається, нехай і не так швидко, як хотілося б. Щороку фауна країни поповнюється новими видами птахів, і саме орнітологи-аматори повідомляють про сотні цікавих спостережень і просто добре проводять час [43].

В Україні також є декілька спільнот, які об'єднують любителів бьордвочінгу, як, наприклад, Птахи України (uabirds.org). Є дуже корисна спільнота Birdwatching Ukraine (facebook.com/groups/birdwatching.ua/). Існує проект Bird ID Ukraine, в якому аматори-бьордвочери працюють з вченими. Вони допомагають орнітологам збирати будь-яку інформацію про птахів - як вони переміщуються, які у них є звички. Наприклад, якщо вчений досліджує білих лелек, то саме бьордвочери допомагають йому фіксувати, коли і в яку частину України лелеки прилітають навесні. Орнітолог живе в одній частині

України - він не може бути всюди. А бьордвочери допомагають отримати сотні спостережень з різних точок щорічно. Ці дані можна використовувати, щоб охороняти птахів.

Зважаючи на все це, Білорусь – чудовий досвід для України у плані розвитку бьордвочінгу, адже ці країни є досить схожими між собою.

2.3. Сучасні комп'ютерні технології для спостережень за птахами

Бьордвочінг на сьогоднішній день можна вважати «диджиталізованим» дозвіллям на природі та напрямом туризму. Одним із найважливіших елементів сучасних комп'ютерних технологій для бьордвочінгу є мобільні додатки та можливість їх он-лайн використання.

В наш час більшість любителів спостереження за птахами використовують традиційні путівники, які стали цифровими версіями і доступні у безкоштовній та платній версіях будь-якою мовою світу. Серед найпопулярніших додатків:

- GoBird – Guide to Nearby Birds

Це найновіший додаток для бьордвочерів, з швидким та простим інтерфейсом та найповнішою базою даних про спостереження за птахами у світі. Він дає змогу відкривати та ідентифікувати птахів навколо безкоштовно в будь-якій точці світу, знаходити найкращі точки спостереження за птахами та записувати спостереження за рідкісними птахами у відповідному районі. Також там наявні карти, де був помічений певний вид, фотографії більш ніж 10 000 птахів із усього світу, які допомагають з ідентифікацією, 150 000 записів птахів і пісень, що охоплюють 8 600+ видів [44].

- Sibley Birds 2nd Edition

Новий додаток Sibley Birds містить сучасну інформацію про понад 930 видів Північної Америки та всі деталізовані ілюстрації з «Путівника по

птахам» Девіда Сіблі, а також детальні описи та карти розподілу. Додаток має такі особливості: наявність більше 2700 записів та пісень, що охоплюють більшість видів; можливість порівняння 2 видів поруч; наявність детальної інформація в описі видів, включаючи статус місцезнаходження за місяцями; наявність визначника подібної видової ознаки, яка показує всіх споріднених птахів [45].

- Audubon Bird Guide

Це безкоштовний путівник птахів і повний посібник для понад 800 видів північноамериканських птахів прямо у кишені. Створений для всіх рівнів досвіду, він допомагає ідентифікувати птахів навколо, відстежувати побачених птахів. На сьогоднішній день цей додаток має понад 2 мільйони завантажень, це один з найкращих і найбільш надійних посібників для північноамериканських птахів [46].

- iBird Pro Birds North America;

Цей додаток має деякі особливості, які відрізняють його від усіх інших додатків для птахів на ринку. Наприклад, на відміну від усіх інших програм для птахів, iBird пропонує як ілюстрації, так і фотографії для кожного виду. Окрім того, iBird містить більше записів співу та звуків, ніж будь-який інший додаток (понад 4000). Мабуть, найунікальнішою функцією iBird є його всебічна пошукова система для птахів, яка має понад 35 характеристик, які можна шукати. Також є чудова функція розпізнавання фотографій – iBird Photo Sleuth. Sleuth може ідентифікувати птаха за будь-якою фотографією, навіть якщо фотографія є не дуже якісною, наприклад зроблена за допомогою вашого смартфона або планшета. iBird Pro тепер пропонує функцію Birds Around Me, яка дозволяє звзвити види птахів до тих, що перебувають у радіусі навколо вашого місцезнаходження GPS [47].

- Birds of Europe

Незважаючи на те, що цей додаток більше для б'юрдочерів-любителів, він створений експертами, професіоналами та орнітологами. Сутність програми – допомогти розпізнавати види птахів навколо. Цей додаток пропонує: фотографії та аудіозаписи з коментарями, силуети хижих птахів, фільтрування та сортування по птахам [48].

- Ornithopedia Europe

Додаток пропонує список всіх 1144 птахів в Західній Палеарктиці на 17 мовах. Він має 3200 фотографій, 29.000 онлайн-звуків і 2500 відео по Youtube і багато іншого. Також є додаткові функції, які включають пошук по візуальних характеристиках птиці і орні-тренер, який дозволяє тренувати розпізнавання птахів по їх характеристикам, які найчастіше зустрічаються. В даний час також тестується можливість створювання списків. Західна Палеарктика є однією з восьми екозон світу, яка охоплює всю Європу, частково захід Азії і північ Африки [49].

- iBird United Kingdom Pro

iBird UK & Ireland Pro – один з найкращих у світі польових путівників про птахів Великобританії та Ірландії, який перетворює звичайного б'юрдочера на експерта. Можливо завантажити всю базу даних на свій пристрій або SD-карту для офлайн-використання в полі. iBird містить більше птахів, ніж будь-яка інша програма, включаючи 310 видів, визначених Британським фондом орнітології (ВТО). Можливо навіть шукати по пташиному співу. На сторінках iBird є понад 900 вбудованих пісень птахів від талановитих рекордерів із громади Ксено-Канто, 1300 професійних фотографій високої роздільної здатності, понад 300 намальованих від руки композиційних ілюстрацій та карт асортименту. Вражає кількість завантажень – понад 1 мільйон [50].

- Collins Bird Guide

Додаток Collins Bird Guide поєднує в собі ілюстрації світового класу та інформацію зі зрозумілим дизайном, щоб створити ідеальний посібник для професійних бьордвочерів і випадкових спостерігачів за птахами. Додаток базується на книзі Ларса Свенссона, Кілліана Мулларні та Дана Цеттерстрема, загальноновизнаного як стандартний європейський посібник [51].

- Bird QR

BIRD QR – це спеціальний додаток, який допомагає оживити книги видавничої групи Cornell Lab. Bird QR розширює читацький досвід, надаючи миттєвий доступ до пташиних співів високої чіткості, а також додаткову інформацію про цікаві теми за допомогою потокового вмісту з веб-сайтів лабораторії Корнелл з орнітології та величезних цифрових ресурсів [52].

- Birds of India

Цей електронний путівник є інтерактивним супутником птахів Індійського субконтиненту – остаточного посібника для спостерігачів за птахами, які відвідують регіон. Він охоплює Індію, Пакистан, Непал, Бутан, Бангладеш, Шрі-Ланку та Мальдіви. Ця програма має специфічні функції, які можуть покращити досвід бьордвочінгу: понад 3600 зображень високої роздільної здатності птахів та 1370 детальних текстових описів, що охоплюють понад 1370 видів птахів, знайдених на Індійському субконтиненті; функція "порівняння птахів", що дозволяє порівняти двох птахів на одному екрані; наявність персонального списку птахів [52].

- Vogel Id – Vögel im Garten

Додаток для ідентифікації птахів у садах, який має понад 100 000 завантажень та нагороджений золотою премією Ходжкінса та Макарута. Vogel Id – посібник з ідентифікації найбільш поширених видів птахів у Німеччині. Види птахів не були обрані випадковим чином, як в інших додатках для птахів, а навпаки, описують 100 видів птахів, які найчастіше зустрічаються

у садах – про що свідчать щорічні підрахунки птахів Німецького союзу охорони природи [53].

- Bird Guide Europe

Додаток для спостереження за птахами у Європі. У нього такі особливості: можливість використовувати один із шести різних списків для відображення птахів; можливість відображати імена птахів однією з 27 різних мов; можливість шукати птаха, ввівши лише частину назви виду; наявність фотографій та ілюстрацій з високою роздільною здатністю на весь екран; можливість підключитися до бібліотеки звукозаписів, де можна слухати звуки птахів; можливість завантаження веб-сторінок та записів птахів без з'єднання з Інтернетом; наявність 442 європейських видів птахів, 705 фотографій диких птахів у Європі та 388 інформативних ілюстрацій. Існує безкоштовна версія “Little Bird Guide Europe”, що є дуже зручним [54].

- Oiseaux en poche

Французький додаток для спостереження за птахами, який містить 348 видів птахів, що охоплюють всю Європу, понад 1000 фотографій із високою роздільною здатністю, 337 звуків птахів. Майже у всіх птахів доступна аудіоілюстрація. Для кожного птаха наявна карта розподілу та міграції в Європі. Практично для всіх наявних птахів доступна фотографія яєць. Зручною є можливість додавати особисті нотатки для кожного птаха та можливість експортувати/імпортувати їх з або на іншій пристрій [55].

- All Birds Germany – A Sunbird Field Guide

Цей додаток містить інформацію, яку не має жодна інша програма: чисельність популяції птахів, міграція та статус розмноження – для всіх 514 видів, коли-небудь зареєстрованих, включаючи навіть всіх перелітних птахів в Німеччині. Там наявні преміум-фотографіями у високій якості та більше 900 пісень птахів. Зручним є те, що всі назви птахів на 19 мовах. Його розробили професіональні польові орнітологи та видатні екологи. Є можливість шукати

фрагменти назви виду – наприклад, за запитом «зяблик» відображаються всі види, що містять слово «зяблик» [56].

- iKnow Birds 2 PRO – Europe

Польовий посібник для птахів Європи, який містить 300 видів птахів, 2000 зображень, 550 записів звуків та пісень, широкий опис виду, назви птахів на 30 мовах, наукова ідентифікація та гру-вікторину. Гра-вікторина дозволяє закріплювати знання шляхом відгадування видів за малюнками та записами звуків та співів [57].

- Vogelstimmen Europas, Nordafrikas und Vorderasiens

Це професійний додаток, який охоплює Європу, Північну Африку та Близький Схід, всі 804 європейські види птахів та 2837 записів голосів – це найповніша колекція звуків та співів, коли-небудь опублікована в регіоні. Додаток отримав кілька нагород, його обговорювали та рекламували різні організації та установи. Пропонуються спектрограми для всіх голосів, а також високоякісні фотографії та описи для всіх видів. Деякі записи складаються з різних голосів, які можна вибрати та відтворити окремо. Основна зручність – після завантаження для функціонування не потрібне підключення до Інтернету [58].

Найцікавіший вид мобільних додатків – ідентифікатори птахів он-лайн також користуються популярністю. Серед світових лідерів такі: Merlin Bird ID by Cornell Lab; eBird by Cornell Lab; Bird Identifier – Find That Bird!; BirdNET: Bird sound identification; Song Sleuth: Auto Bird Song ID w/ David Sibley; Bird Record 3.0; Picture Bird – Bird Identifier; Birds Complete Reference Guide; South African Bird Identifier; Bird life; Bird Identifier; Birds Eye; Birds Near Me; Song Sleuth; Bird Genie.

Проаналізувавши усі додатки, можна сказати що всі вони є більш-менш схожими між собою. Більшість із наведених вище додатків можуть визначати види птахів за звуком або фотографіями. Більшість із них доступні в App Store

та Google Play, мають англomовний інтерфейс, а іноді і можливість зміни мови на сайті. Тому обираючи між додатками, варто керуватися тим, що саме необхідно особисто кожному: який регіон досліджується, які функції є важливими, який розрахований бюджет тощо.

Також серед популярних додатків пов'язаних зі спостереженням за птахами – це он-лайн щоденники: Bird Journal Aussie та Bird Count

Важливим елементом б'ордвочінгу є можливість ділитися спостереженнями з професійними орнітологами і міжнародними організаціями на різних ресурсах. Наприклад, сайт eBird, онлайн-щоденник gu-birds і портал iNaturalist, Sibirds.ru. iNaturalist.org – міжнародний проект, спільна ініціатива Каліфорнійської академії наук і Національного географічного товариства, яка дозволяє створювати різні натуралістичні проекти, в тому числі і пташині. На цій платформі часто проходять конкурси та змагання. Sibirds.ru – це майданчик, на якій публікують свої фото та аудіо звіти, обмінюються інформацією, оцінюють праці один одного і беруть участь в конкурсах. Але для того, щоб ділитися спостереженнями потрібно бути впевненим у правильності визначення виду. Якщо виникають складнощі, можна порадитися з людьми в тематичних групах. Дані по рідкісним птахам на цих сайтах, звичайно, перевіряють модератори.

З точки зору регіональних тенденцій, найбільш популярні додатки спостереження за птахами є в США, Західній та Північній Європі, а також і Індії. Більшість додатків представлені англійською мовою, проте є можливість перекладу інформації національними мовами через інтеграцію з інтернет-енциклопедіями та перекладачами. Також є повністю російськомовний додаток – Bird Record 3.0 та додаток білоруською мовою – Ptushki.

Визначник Ptushki – білоруський визначник, створений громадською організацією "Ахова птушак Бацькаўшчыни" (АПБ), найбільшою природоохоронна організація Білорусі. Додаток містить фільтри за розміром,

кольором оперення, місця і сезону зустрічі з птахом, формі дзьоба, поведінки, кольору ніг, сімейству і загону, а також фотографії, описи, відмінні риси і голоси понад 300 видів птахів Білорусі. За допомогою програми можна визначити птицю, а також дізнатися особливості її гніздування, харчування та поширення [60].

В Україні, нажаль, подібних додатків для масового використання немає. Однак існує український сайт, створений у 2014 році – Національна Мережа Інформації з Біорізноманіття (UkrBIN). UkrBIN – це єдина в Україні краудсорсингова платформа для накопичення та обміну даними з біорізноманіття у режимі вільного доступу. За допомогою UkrBIN кожен охочий має унікальну можливість долучитися до створення загальнонаціональної бази даних із біорізноманіття, дізнатися більше про поширення та чисельність видів рослин і тварин в Україні (в тому числі птахів) та світі та допомогти зберегти природний потенціал нашої планети. UkrBIN пропонує зручні у користуванні інтерактивні веб-інструменти для:

- завантаження власних спостережень;
- визначення видів, що були зафіксовані у природі;
- відстежування власних спостережень у загальному переліку таксонів;
- створення інтерактивних карт і графіків поширення видів на основі даних UkrBIN;
- дослідження трофічних зв'язків між видами;
- завантаження даних UkrBIN на власний комп'ютер для подальшого аналізу.

Спостереження кожного учасника проекту додаються до загальної бази даних UkrBIN, яка є доступною для біологів, землевпорядників, екологів, природоохоронців і всіх небайдужих, в тому числі і б'юрдвочерів. У майбутньому ці дані стануть основою для кращого розуміння розподілу біоти

в Україні та поза її межами. Інтерфейс UkrBIN доступний українською, російською та англійською мовами [61]. Так як сайт надає можливість пошуку за зображенням, перегляду за регіонами та за картою, перегляду фенограм та швидкого польового визначника – він є зручним українським сайтом для бьордвочерів.

Поєднання сучасних комп'ютерних технологій та бьордвочінгу є чудовим симбіозом, адже використання мобільних додатків значно полегшує спостереження за птахами, а також може стати хорошим стимулом для залучення молодого покоління до екологічного дозвілля та нових видів туризму.

Висновки до Розділу 2

Спостереження за птахами популярне в світі, особливо у таких країнах як США, Велика Британія та Китай, де бьордінг приносить чималі кошти туристичним компаніям, які організують спеціалізовані тури до зон популяцій певних видів птахів, що в свою чергу приносить кошти в економіку країн. У порівнянні з європейськими країнами, США і Китаєм, в Україні бьордвочінг знаходиться тільки на початковій стадії розвитку.

Білорусь – країна, що розвиває бьордвочінг-туризм, адже їй є що запропонувати іноземним бьордвочерам: завдяки унікальному географічному положенню тут можна побачити і тайгові, і субтропічні види птахів. Також у Білорусі є своє бьордвочінг-співтовариство, сайт birdwatch.by і Клуб200. Зважаючи на все це, Білорусь – чудовий досвід для України у плані розвитку бьордвочінгу, адже ці країни є досить схожими між собою.

Проаналізувавши ринок сучасних технологій для бьордвочінгу, можна виділити що він є надзвичайно широким: онлайн путівники на будь-який смак, онлайн щоденники, тощо. В Україні таких додатків немає, однак існує сайт UkrBIN.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЬОРДВОЧІНГ-ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Бьордвочінг-туризм під час пандемії COVID-19

На даний момент у всьому світі підтверджено понад 161 млн. випадків захворювання, і щонайменше 3.3 млн. людей померли. Як результат, економіка країн погіршується. Особливо постраждав малий бізнес в країнах, більшість з яких ризикують назавжди закритися протягом наступних кількох місяців. Але навіть коли у світі відбувається хаос, один сектор працює краще, ніж коли-небудь раніше – бьордвочінг.

Спостереження за птахами за останній рік зросло в популярності – від звичайного віконного годування птахів до екскурсій на природі. З продовженням обмежень щодо коронавірусу інтерес до спостереження за птахами зріс, оскільки нудьгуюче населення помічає захоплюючий світ просто за їх вікнами. Завантаження популярних програм для ідентифікації птахів різко зросли, і попередні цифри показують, що продажі годівниць та корму для птахів зросли навіть у той час, коли попит на інші товари різко падає.

Інтернет-база даних eBird повідомляє про збільшення на 37% користувачів, які документують свої спостереження, і понад 2 мільйони людей використовували додаток Merlin Bird ID у 2020 році [62]. У лабораторії орнітології Cornell спостерігається стійке зростання кількості бьордвочерів – 9 травня бьордвочери встановили світовий рекорд у рамках Всесвітнього великого дня, щорічного заходу спостереження за птахами. Учасники, які використовують лабораторну платформу eBird, повідомили про понад два мільйони спостережень – найбільше спостережень за птахами, зафіксованих за один день – та зафіксували 6479 видів. У лютому 2021 року за один місяць у лабораторії було більше електронних розсилок, ніж будь-коли раніше.

Відвідування живих камер для птахів Корнелла зросли вдвічі, а кількість завантажень фотографій та дзвінків птахів зросла відповідно на 45% та 84% у додатку для птахів Корнелла eBird.

Також з березня 2020 року популярність бьордвочінгу значно зросла. Здається, навіть роздрібні торговці заробляють гроші, незважаючи на економічну ситуацію, що падає. Попередні маркетингові дані свідчать про загальний обсяг продажів, що зросли цієї весни на 10–15% у «категорії птахів», згідно з даними Panacea Products Corp., яка виробляє продукти для годівлі птахів. Продажі годівниць та кормів для птахів стрімко зростають, і до 2021 року прогнозовані продажі будуть становити 2,2 мільярда доларів.

У цього є пояснення. Бьордвочінг – чудовий спосіб ввібрати психологічну користь від спостереження за природою в соціально-віддаленому плані при цьому забезпечивши відчуття дослідження, якого було мало під час локдауну. Також багатьох людей надихнула сила та свобода птахів у важкий рік: здається ніби птахи дуже тендітні, однак є такі, які подорожують від Північного полюса до Південного полюса, пролітають мільйони миль за своє життя [63].

Бьордвочінг – гарний спосіб проведення часу на природі, який може служити формою соціального дистанціювання. Звичайно це враховується лише для відкритих просторів, куди можна дійти, уникаючи тісного контакту з іншими. З цих причин слід не ходити із групою друзів та продовжувати уникати громадського транспорту. Варіантом бьордвочінгу може бути навіть просто прогулянка до безлюдного мікрорайона або проїзд до якогось сусіднього лісу.

На тлі зростаючого інтересу кількість бьордвочінг-турів по всьому світу теж отримує певні корективи щодо соціального дистанціювання. У Портленді, штат Орегон, ті, хто брав участь у "Бірдатоні" (зборі коштів для Товариства Одюбона Портленда) спостерігали за птахами індивідуально протягом тижня,

замість того, щоб виїжджати командами на день або вихідні. Вони повідомили про свої спостереження за допомогою віртуальної реєстрації, закінчуючи святкуванням в Zoom 9 травня [64].

Спостереження за птахами як і інші заняття на свіжому повітрі, також може бути чудовими для психічного здоров'я. Зростає кількість наукових доказів, які свідчать про те, що контакт з природою може полегшити тривогу та забезпечити всебічне підвищення настрою. Зі зростаючими страхами та відчутною напругою в повітрі, б'ордвочери можуть отримати користь від цього заспокійливого впливу.

Зараз ряд країн світу починають дозволяти людям залишати свої домівки для подорожей. Бізнес англійського б'ордвочінг-туроператора Birdwatching Trips зараз зосереджений на ексклюзивних, дуже малих групових турах по Великобританії, поки мандрівники не відновлять впевненість у собі, щоб подорожувати далі.

Італійський туроператор K'Nature наразі аналогічно збирається зосередитися на внутрішніх турах, вони почнають організовувати одноденні поїздки, щоб відкрити для оточуючих природні чудеса. Вони випробовували деякі міські маршрути для пішого туризму та б'ордвочінгу в міському середовищі. Їм пощастило, що переважна більшість заходів K'Nature проходять на відкритому повітрі та вони ніколи не залучають великі групи учасників, щоб зменшити порушення фауни та максимізувати можливість спостереження для туристів.

Як стверджують обидва ці туроператори – в Європі, ймовірно, сконцентруються на створенні малих груп. Рухаючись вперед у постпандемічний світ, такі типи поїздок можуть бути не тільки найбезпечнішими, але й найзручніші для туристів, які будуть почуватися більш спокійно та зможуть насолоджуватися поїздкою без турбот.

В Іспанії блокування було жорстким, і відновлення бьордвочінг-екскурсії регулюється суворими протоколами та рекомендаціями. Їх надав Іспанський інститут туристичної якості (ICTE). Вони зосереджуються на темі активного туризму та екотуризму у світлі пандемії COVID-19. Іспанський туроператор Birding Extremadura зауважує, що їх тури стали ексклюзивними та приватними. Це означає, що маленька група туристів проводить час лише з одним конкретним гідом. Також туроператор дотримується іспанських урядових протоколів щодо зменшення зараження COVID-19 як у гостьовому будинку, так і на полі. У будинку є гелі для дезінфекції рук, контейнери для утилізації масок. Гостям пропонується продезінфікувати вуличне взуття та зняти його під час входу в будинок. Реєстрація здійснюється за допомогою програми, ручки не потрібні, а ключі від кімнати дезінфікуються. Столи їдальні забезпечені соціальною дистанцією. На екскурсіях використання масок для обличчя є обов'язковим. Доступні дезінфікуючі засоби для рук, рукавички та серветки. Щоб забезпечити соціальну дистанцію, середні сидіння транспортних засобів не використовуються. Розмір груп обмежений п'ятьма людьми та спеціалістом-гідом під час подорожі на дев'ятимісних місцях, з можливістю включити максимум трьох інших мандрівників, якщо вони користуються власними транспортними засобами. Наприкінці дня транспортний засіб дезінфікується. Екскурсоводів та туристи уникають будь-яких фізичних привітань. Також не можна ділитися пляшками з водою та іншими предметами для подорожей, такими як креми від сонця або засоби від комарів. Біноклі не використовуються, а кільце окуляра телескопа та фокусувальне колесо дезінфікуються до та після кожного окремого використання, якщо це обладнання спільне [65].

Ці суворі заходи є спільними для інших іспанських та світових бьордвочінг-туроператорів.

3.2. Проблеми та перспективи розвитку бьордвочінг-туризму в Україні

Туристична галузь є однією з найбільш динамічних і прибуткових серед усіх галузей світового господарства. До пандемії COVID-19 роком з позитивною динамікою був 2019. Кількість міжнародних туристичних прибуттів у 2019 році досягла близько 1,5 мільярда, що на 4%, або на 54 мільйони перевищує показники 2018 року [66]. Такі дані наводить ВТО, зазначаючи, що 2019-й став для світового туризму вже десятим поспіль роком з позитивною динамікою, а це дає підстави віднести туризм до надійного та сталого сектору економіки, навіть в умовах нестабільності, невизначеності й соціальних потрясінь.

В умовах зростання потреб населення в рекреації та туризмі, екстенсивної та інтенсивної взаємодії суспільства і природи, виникає цілком обґрунтована необхідність у планомірному використанні саме природних багатств за рахунок застосування відповідних механізмів збалансованого природокористування, одним із яких є екологоорієнтований туризм, що має на меті реалізацію концептуальних основ сталого розвитку.

Територію України можна віднести до таких територій, які володіють значним потенціалом в плані туристичного розвитку. Проте, слід відмітити, що туристична діяльність України далека від принципів сталого розвитку та збереження екологічної рівноваги.

Бьордвочинг є одним із варіантів екотуризму, котрий відображає тенденцію зростаючого інтересу суспільства до природи й дбайливого ставлення до навколишнього середовища і є популярним в провідних туристичних регіонах. Адже він повністю відповідає прийнятій UNWTO концепції екологічного туризму. Ця концепція передбачає «такі види туризму, за якими головною мотивацією туристів є спостереження і спілкування з

природою, що сприяє збереженню навколишнього середовища і культурної спадщини,здійснюючи на них мінімальний вплив» [67].

Можна виділити такі проблемні аспекти розвитку саме бьордвочинг-туризму в Україні:

- 1) Непоінформованість потенційних туристів про такий вид активного відпочинку;
- 2) Відсутність туристичних фірм, які пропонують бьордвочинг-тури;
- 3) Відсутність відповідної інфраструктури в потенційно привабливих місцях (маркованих орнітологічних стежок чи маршрутів, облаштованих майданчиків для спостереження)
- 4) Відсутність зацікавленості більшості керівників об'єктів природно-заповідного фонду;
- 5) Необхідність дорогого оптичного обладнання для повноцінного бьордвочингу.

Бьордвочінг – це відносно новий вид туризму для України, проте спостереження за птахами популярне в світі. В таких країнах як США та Велика Британія, бьордінг приносить чималі кошти туристичним компаніям, які організують спеціалізовані тури до зон популяції певних видів птахів, що в свою чергу приносить кошти в економіку країн. Так, за даними [68] в США у 2016 році близько 20% населення (45,1 мільйони) спостерігали за птахами; у Великобританії (друга країна, за отриманою величиною доходу), бьордвочінг обігнав риболовлю і близько 6 млн. осіб регулярно займаються спостереженням за птахами; жителі Канади витрачають більше часу на бьордочінг, аніж на садівництво.

На перший погляд може здатися, що це пасивний різновид відпочинку, проте бьорвочінг відносять до активного відпочинку, оскільки часом добратися у потрібні орнітологічні зони буває вкрай складно. Серед любителів бьорвочінгу проводяться різного роду змагання –протягом доби, року чи з

однієї точки, за межі якої не можна виходити. Існують спеціальні клуби, в яких збираються спостерігачі за птахами, щоб поділитися інформацією про нові місця та нові види птахів. Чимало людей подорожують по світу з метою побачити якомога більшу їх кількість, в національних парках створюються спеціальні зони для зручного спостереження.

До переваг бьорвочінгу, окрім активності та прибутковості, можна також віднести моніторинг зон популяції рідкісних видів птахів та лікувальні властивості. Терапевтами із Шотландії було запропоновано нестандартний спосіб лікування серцево-судинних та психічних захворювань, а також діабету та хронічного стресу, а саме – спостереження за птахами. Для таких пацієнтів плануються видавати «рецепти», в яких будуть зазначені маршрути, інформація про птахів та рослини, які зустрічаються на маршруті. Спостереження за птахами не можна розглядати як стовідсотковий ефективний спосіб лікування, а проводити разом з стандартним лікуванням. Такий вид терапії доцільний також й в Україні як допоміжна складова традиційних методів лікування вище зазначених недуг, а також для реабілітації ветеранів АТО, ООС. [69].

В Україні налічується 424 види птахів, тому спостереження за птахами є цінним для науки. Найцікавішим місцем для бьордвочінгу в Україні є острів Жуків – поширені лугові та водно-болотні птахи, Пуща Водиця – зона поширення дрімлюг та вальдшнепів, на Поліссі та у Карпатському регіоні поширені чорні лелеки, занесені до Червоної Книги.

Проте особливу увагу варто звернути на Чорнобильську зону відчуження, яка користується великим попитом у туристів. Великою популярністю у туристів користується колишня загоризонтна радіолокаційна станція «Дуга» висотою до 150 м. Вона слугує місцем зупинки в сезон перелітних птахів з півночі на південь. Тут орнітологи фіксували види досить рідкісних птахів. В цілому, під час експедиції в Чорнобильську зону

відчуження любителі-орнітологи зафіксували рябчика, зграю самиць тетерука та рекордну кількість орланів-білохвостів –37 особин за 2 дні. Також вони спостерігали за лебедями-кликунами, канюками, різними видами дятлів, снігурами, синичками та багатьма іншими пернатими [70].

В Україні перспективними локаціями для розвитку орнітологічного туризму є: об'єкти природно-заповідного фонду, місця гніздування та відтворення рідкісних видів птахів, спостереження на колоніях птахів, їх міграцій та зимівлі, зелені зони та водно-болотяні угіддя, прилеглі до селітебних зон. Такі локалітети мають місце в кожному регіоні України. Тому, враховуючи особливості територіальної організації туристичних дестинацій орнітологічного туризму конкретної території, турфірми можуть створювати як загальнооглядові, так і тематичні тури.

3.3. Перспективи розвитку бьордвочінг-туризму в Україні

Можливість створення якісного туристичного продукту (туру) визначається наявністю та станом туристичних ресурсів (сукупності туристсько-рекреаційного потенціалу території, яка становить мотиваційний інтерес для здійснення подорожі та використовується в туристичній діяльності для створення туристичного продукту (туру); представлена об'єктами природної та культурної спадщини). Бьордвочінг в межах Тернопільщини – це можливість інноваційного напрямку в туризмі, який має відповідні туристичні ресурси. Найбільш атрактивними із них є локації в межах водно-болотяних біотопів орнітологічних й гідрологічних заказників області, а також території національних парків «Дністровський каньйон», «Кременецькі гори» та природного заповідника «Медобори», які, при умові, залучення їх до тематичних чи комплексних туристичних маршрутів, можуть стати повноцінними туристичними дестинаціями для бьордвочінгу.

Опираючись на потенційні туристичні дестинації як на ресурсну базу для створення бьорвочінг-турів в Тернопільському регіоні, можна представити інноваційний чотирьох-денний бьордвочінг-тур «Політ над Тернопільщиною» з таким маршрутом (див. дод. Ж). Маршрут починається у національному природному парку «Кременецькі гори», далі орнітологічний заказник Кашталівка, Боричівський орнітологічний заказник, Іванівський орнітологічний заказник, національний природний парк «Дністровський каньйон», природний заповідник «Медобори», закінчується ж маршрут у Скалатському орнітологічному заказнику. За видом пересування – автомобільний (автобусний). Розрахований на вікову категорію молодь, людей середнього та похилого віку. Тривалість подорожі – 4 дні/3 ночі. Вартість туру – 4 133 грн. на одну особу (див. дод. З). В програмі туру передбачено відвідування 7 дестинацій. Бьордвочінг-тур «Політ над Тернопільщиною» передбачає відвідування локацій в межах водно-болотяних біотопів орнітологічних й гідрологічних заказників області, а також територій національних парків «Дністровський каньйон», «Кременецькі гори» та природного заповідника «Медобори». Програма туру «Політ над Тернопільщиною» зображена у дод. И.

У вартість туру включені: проживання в готелі «Едем» у с. Бережани, у садибі ДарКа у с. Товстолуг та в готелі «Оазис» м. Заліщики; перевезення; відвідання національного природного парку «Кременецькі гори», орнітологічного заказника «Кашлатівка», Боричівського, Іванівського та Скалатського орнітологічних заказників, національного парку «Дністровський каньйон», природного заповідника «Медобори». У вартість туру не входить харчування у закладах «Іква», «Fest», «Старий млин», «Хуторок» та «Транзит».

Так як бьордвочінг перспективний напрям розвитку екологічного туризму в туристичній індустрії Тернопілля, розроблений тур в майбутньому

може зацікавити як українських бьордвочерів, так і іноземців. Завдяки багатству орнітофауни, наявності чисельних локацій з різними біотопами Тернопільський регіон має потужну орнітологічну базу та потенціал для створення бьордвочинг-турів як інноваційного та перспективного вектора диверсифікації туристики регіону в контексті сталого розвитку туризму. Орнітологічний туризм, який не потребує створення вартісної інфраструктури, сприятиме здоровому способу життя, духовному розвитку та підвищенню екологічної культури як туристів, так і місцевого населення.

Висновки до Розділу 3

Через пандемію COVID-19 спостереження за птахами за останній рік зросло в популярності – від звичайного віконного годування птахів до екскурсій на природі. Адже бьордвочінг – це заняття, яке служити формою соціального дистанціювання, також він позитивно впливає на психічне та фізичне здоров'я.

Бьордвочінг-туризм має проблемні аспекти розвитку в Україні: непоінформованість потенційних туристів про такий вид активного відпочинку, відсутність туристичних фірм, які пропонують бьордвочинг-тури, відсутність відповідної інфраструктури в потенційно привабливих місцях, відсутність зацікавленості більшості керівників об'єктів природно-заповідного фонду, необхідність дорогого оптичного обладнання для повноцінного бьордвочінгу.

Незважаючи на це, бьордвочінг дуже перспективний напрям розвитку туризму в Україні і має усі можливості зайняти велику нішу в туристичній галузі країни. Наприклад, перспективним є інноваційний чотирьох-денний бьордвочінг-тур «Політ над Тернопільщиною», який включає в себе відвідування найбільш атрактивних локацій в межах водно-болотяних біотопів орнітологічних й гідрологічних заказників області, а також територій

національних парків «Дністровський каньйон», «Кременецькі гори» та природного заповідника «Медобори».

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження виконані усі поставлені завдання.

Встановлено, що бьордвочінг-туризм – це подорожі, основною метою яких є спостереження за птахами у їхньому природному середовищі існування. Там є такі елементи як природа, птахи і їх навколишнє середовище, що робить бьордвочінг підкатегорією природньо-орієнтованого туризму. Особливістю цього виду туризму є те, що він відбувається переважно в природному середовищі, має конкретну мету (спостереження за птахами) та дає можливість відчувати природні особливості місця призначення.

Для того, щоб дослідити бьордвочінг-туризм як сегмент ринку, спершу потрібно визначити споживчі характеристики, зазвичай бьордвочери – це добре освічені та забезпечені люди, серед яких переважають жінки та включають усі вікові групи, але найбільшою групою є люди середнього та похилого віку. Бьордвочери поділяються на 3 категорії: Професіонали, Ентузіасти та Екотуристи. Сегментація ринку також поділяє бьордвочінг-туризм на «важкий» (для професіоналів) та «легкий» (для двох інших). Згідно з аналізом, варто зосередитись на «легких» сегментах ринку спостереження за птахами, оскільки вони представляють більший сегмент загального ринку спостереження за птахами та мають ширший спектр інтересів.

При бьордвочінг-туризмі повинні суворо дотримуватися правила Кодексу поведінки спостерігачів за птахами та Принципів етики птахів Американської асоціації птахів. Досліджено, що для зручного спостереження за птахами також потрібне наступне обладнання: костюм, оптика, стрічки з приманкою чи звуками птахів, довідники, блокнот та фотоапарат (за бажанням).

Спостереження за птахами дуже популярне у світі, особливо в таких країнах, як США, Великобританія та Китай. Бьординг приносить багато

грошей туристичним компаніям, які організують спеціалізовані тури до певних зон популяцій птахів, що, в свою чергу, допомагає економіці. Порівняно з європейськими країнами, США та Китаєм, спостереження за птахами в Україні знаходиться лише на ранніх стадіях розвитку.

Білорусь – це країна, яка розвиває спостереження за птахами, оскільки може надавати послуги із спостереження за птахами іноземним туристам: завдяки своєму унікальному географічному розташуванню можна побачити і тайгові, і субтропічні види птахів. Також у Білорусі є своє бьордвочінг-співтовариство, сайт birdwatch.by і Клуб200. Зважаючи на все це, Білорусь – чудовий досвід для України у плані розвитку бьордвочінгу, адже ці країни є досить схожими між собою.

Аналізуючи сучасний ринок технологій спостереження за птахами, можна підкреслити, що сфера його застосування дуже широка: онлайн-путівники на будь-який смак, щоденники в Інтернеті тощо. В Україні таких додатків поки що немає, але є сайт UkrBIN – це платформа для накопичення та обміну даними з біорізноманіття, а також даними про птахів у режимі вільного доступу.

Через пандемію COVID-19, спостереження за птахами стало більш популярним протягом останнього року і продовжує рости – починаючи звичайним годуванням птахів за вікном до екскурсій на природу. Зрештою, спостереження за птахами - це заняття, яке служить формою соціального дистанціювання і позитивно впливає на фізичне та психічне здоров'я.

У розвитку бьордвочінг-туризму в Україні можна виділити такі проблемні аспекти: відсутність інформації про такі активні дозвільні заходи для потенційних туристів, відсутність туристичних компаній, які проводять бьордвочінг-тури, відсутність належної інфраструктури в потенційно атрактивних місцях, відсутність зацікавленості більшості керівників об'єктів

природно-заповідного фонду, необхідність дорогого оптичного обладнання для повноцінного б'юрдвочінгу.

Незважаючи на це, б'юрдвочінг – це дуже перспективний напрям розвитку туризму в Україні і має усі можливості зайняти велику нішу в туристичній галузі країни. Для цього потрібну урядом розробити комплексну програму розвитку б'юрдвочінгу, яка б реалізовувалась спільно з місцевими органами влади в природних та біосферних заповідниках, національних природних парках та регіональних ландшафтних парках, заповідниках та заповідних урочищах, ареалах поширення птахів. Це дозволить збільшити кількість іноземних туристів в Україну, сприятиме залученню інвестицій в природоохоронну діяльність, покращення інфраструктури регіонів тощо.

Наприклад, перспективним є інноваційний чотирьох-денний б'юрдвочінг-тур «Політ над Тернопільщиною», який включає в себе відвідування найбільш атрактивних локацій в межах водно-болотяних біотопів орнітологічних й гідрологічних заказників області, а також територій національних парків «Дністровський каньйон», «Кременецькі гори» та природного заповідника «Медобори».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сибирские птицы. Туристический журнал Сибирский округ : веб-сайт. URL: <http://sib-okrug.ru/2019/04/03/sibirskie-ptitsy/> (дата звернення: 29.03.2021).
2. Колотуха О.В. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика: словник-довідник. URL: <https://geohab.org.ua/node/650> (дата звернення: 29.03.2021).
3. Смаль І.В. Географія туризму та рекреація: словник-довідник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 208 с.
4. Парфієнко А.Ю. Туристичне країнознавство. – Харків: Бурун Книга, 2009. – 288 с.
5. Биржаков М.Б. Введение в туризм – СПб.: «Издательский дом Герда», 2008. – 576 с.
6. Birdwatching. Перспективи розвитку в Україні. Благодійний фонд «Беремицька біосфера»: веб-сайт. URL: <https://bbco.com.ua/news/berdvotching-perspektivu-razvitiya-v-ukraine/> (дата звернення: 29.03.2021).
7. Sheri L. Glowinski (December 2008). “Bird-Watching, Ecotourism, and Eco-nomic Development: A Review of the Evidence.” Applied Research in Econom-ic Development. vol. 5, issue 3.
8. Bird-Watching Can Help Eco-Tourism Fly High in a Green Economy. UNEP Report. : website. URL: <https://www.travel-impact-newswire.com/2012/05/bird-watching-can-help-eco-tourism-fly-high-in-a-green-economy-unep-report/> (Last accessed: 29.03.2021).

9. Caribbean Birding Trail Website: website. URL: <http://www.caribbeanbirdingtrail.org/about/sustainabletourism/> (Last accessed: 29.03.2021).
10. Birding in the United States: A Demographic and Economic Analysis : website. URL: <http://www.patagoniaalliance.org/wp-content/uploads/2014/02/2011-Birding-Economic-Report.pdf> (Last accessed: 30.03.2021).
11. National Survey of Fishing, Hunting, and Wildlife-Associated Recreation : website. URL: <https://www.census.gov/prod/2012pubs/fhw11-nat.pdf> (Last accessed: 30.03.2021).
12. Karen Higginbottom. Wildlife Tourism: Impacts, Management, and Planning. Pacific conservation biology. P. 226-227. URL: <https://www.publish.csiro.au/pc/pdf/PC050226> (Last accessed: 30.03.2021).
13. Sheri L. Glowinski. «Bird-watching, ecotourism, and economic development: A review of the evidence». URL: https://www.researchgate.net/publication/242092513_Bird-watching_ecotourism_and_economic_development_A_review_of_the_evidence (Last accessed: 31.03.2021).
14. Bird-Watching Can Help Eco-Tourism Fly High in a Green Economy – UNEP Report. Travel impact newswire : website. URL: <https://www.travel-impact-newswire.com/2012/05/bird-watching-can-help-eco-tourism-fly-high-in-a-green-economy-unep-report/> (Last accessed: 31.03.2021).
15. Knut Eisermann and Claudia Avendaño. Important Bird Areas of the Neotropics: Guatemala. URL: http://www.cayaya-birding.com/Eisermann_Avendano_2009_IBA_Guatemala.pdf (Last accessed: 01.04.2021).

16. Birdwatching Ethics. Hungarianbirdwatching.com : website. URL: https://www.hungarianbirdwatching.com/02_Ethics.html (Last accessed: 01.04.2021).
17. Хобби: бёрдвотчинг. Вастрик Клуб : веб-сайт. URL: <https://vas3k.club/post/2518/> (дата звернення: 01.04.2021)
18. Роман Широков. Увидеть птицу: Бёрдвотчинг. Онлайнновый журнал «Суперстиль» №122/2012. URL: http://www.roman-shirokov.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=269:2012-07-04-09-00-53&catid=46:2009-12-27-18-46-47&Itemid=66 (дата звернення: 02.04.2021)
19. Спостереження за птахами. Вікіпедія : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 02.04.2021)
20. How popular is birdwatching? Chirp birding : website. URL: <https://chirpbirding.com/blog/81/how-popular-is-birdwatching/> (Last accessed: 02.04.2021).
21. Мірошник Р.О., Ярмола К.М. Перспективи розвитку бёрдвотчингу в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності в конкурентному середовищі». Харків, 2020. С.140-142. URL: <https://drive.google.com/file/d/1k-GjEw-sTG7G4jUBLpeCd60zAIVpEEM4/view> (дата звернення: 02.04.2021).
22. Ти, хто дивляться за птахами. The insider : веб-сайт. URL: <http://www.theinsider.ua/rus/lifestyle/5587ee456ee0d/> (дата звернення: 02.04.2021)
23. Developing a Niche Tourism Market Database for the Caribbean: 20 Niche Market Profiles. Caribbean Tourism Organisation. URL: <https://www.onecaribbean.org/wp-content/uploads/NicheMarketsDatabase.pdf> (Last accessed: 02.04.2021).

24. CBI Product Fact Sheet: Birdwatching Tourism by EU residents. URL: <http://www.cbi.eu/sites/default/files/study/product-factsheet-birdwatching-tourism-europe-tourism-2013.pdf> (Last accessed: 02.04.2021).
25. Holly R. Robinson. Building a Framework for Sustainable Tourism in Key Biodiversity Areas in the Dominican Republic and Jamaica: The Caribbean Birding Trail. URL: <https://canari.org/wp-content/uploads/2015/01/CEPFmidtermvaldeskreviewFINAL.pdf> (Last accessed: 02.04.2021).
26. H.K.Cordell, G.T. Green, and C.J. Betz. Long-Term National Trends in Outdoor Recreation Activity Participation. USDA Forest Service. URL: <https://www.srs.fs.usda.gov/trends/pdf-iris/IRISRec12rptfs.pdf> (Last accessed: 05.04.2021).
27. Bird-watching as a component of ecotourism in the usa: a demographic and economic analysis. Galveston Birding and Nature Photo Festival : website. URL: <https://www.galvestonfeatherfest.com/> (Last accessed: 05.04.2021).
28. CBI Ministry of Foreign Affairs. On the trail of change. CBI Annual report 2014. URL: <https://www.cbi.eu/sites/default/files/cbi-annual-report-2014.pdf> (Last accessed: 05.04.2021).
29. Birdwatching tourism from Europe. CBI. Ministry of foreign affairs : website. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/birdwatching-tourism> (Last accessed: 05.04.2021).
30. Іспанське орнітологічне товариство. Вікіпедія : веб-сайт. URL: https://uk.istanbulseo.net/wiki/Spanish_Ornithological_Society (дата звернення: 06.04.2021)
31. Tourism in Soomaa National Park. European best destinations : website. URL: <https://www.europeanbestdestinations.com/destinations/eden/soomaa/> (Last accessed: 06.04.2021).

32. Tourism in Rochefort Ocean. European best destinations : website. URL: <https://www.europeanbestdestinations.com/destinations/eden/rochefort-ocean/> (Last accessed: 06.04.2021).
33. Loop Head peninsula, Co Clare, Ireland. European best destinations : website. URL: <https://www.loophead.ie/to-do-see/> (Last accessed: 06.04.2021).
34. Tourism in Nin. European best destinations : website. URL: <https://www.europeanbestdestinations.com/destinations/eden/nin/> (Last accessed: 06.04.2021).
35. Tourism in Parco del Mincio. European best destinations : website. URL: <https://www.europeanbestdestinations.com/destinations/eden/parco-del-mincio/> (Last accessed: 07.04.2021).
36. Tourism in the Northern Velebit Park. European best destinations : website. URL: <https://www.europeanbestdestinations.com/destinations/eden/the-northern-velebit-park/> (Last accessed: 08.04.2021).
37. Tourism in Moulins. European best destinations : website. URL: <https://www.europeanbestdestinations.com/destinations/eden/moulins/> (Last accessed: 08.04.2021).
38. Developing birdwatching as a sustainable programme in China. The Third Pole : website. URL: <https://www.thethirdpole.net/en/nature/developing-birdwatching-as-a-sustainable-programme-in-china/> (Last accessed: 10.04.2021).
39. Сейчас вылетит птичка: где и как наблюдать за птицами в Беларуси? Go to Belarus : веб-сайт. URL: <https://34travel.me/gotobelarus/post/birdwatching> (дата звернення: 10.04.2021).
40. Бердвотчинг в Беларуси: кто и почему приезжает к нам наблюдать за птицами? Planeta Belarus : веб-сайт. URL: <https://planetabelarus.by/publications/berdvotching-v-belarusi-kto-i-pochemu-priezzhaet-k-nam-nablyudat-za-ptitsami/> (дата звернення: 14.04.2021).

41. Школа бёрдвотчера «От Аиста до Ястреба». Водно-болотный центр АПБ : веб-сайт. URL: <http://birdingbelarus.by/lectures-excursions-workshops/birdwatching-school/> (дата звернения: 14.04.2021).
42. Клуб200. Птушки : веб-сайт. URL: <https://ptushki.org/about/club200> (дата звернения: 14.04.2021)
43. Бёрдвотчинг в Беларуси: наука или модное хобби? Wildlife.by : веб-сайт. URL: <https://www.wildlife.by/recreation-and-tourism/articles/Berdvotching%20v%20Belarusi%3A%20nauka%20ili%20modnoe%20hobbi%3F/> (дата звернения: 15.04.2021).
44. GoBird - Guide to Nearby Birds. Google Play: website. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.thenerd birder.GoBird&hl=ru&gl=US> (Last accessed: 15.04.2021).
45. Sibley Birds 2nd Edition. Google Play: website. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.mydigitalearth.sibleybirds&hl=ru&gl=US> (Last accessed: 16.04.2021).
46. Audubon Bird Guide. Google Play: website. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.audubon.mobile.android&hl=en_US&gl=US (Last accessed: 16.04.2021).
47. iBird Pro Birds North America. Google Play: website. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.whatbird.pro&hl=ru&gl=US> (Last accessed: 19.04.2021).
48. Birds of Europe FULL. Google Play: website. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=cz.kyprici.birdsfull&hl=en_US&gl=US (Last accessed: 19.04.2021).
49. Ornithopedia Europe. Google Play: website. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.ornithopedia.Europe&hl=ru&gl=US> (Last accessed: 20.04.2021).

50. iBird United Kingdom Pro. Google Play: website. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.whatbird.ukpro&hl=ru&gl=US> (Last accessed: 20.04.2021).
51. Collins Bird Guide. Google Play: website. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.natureguides.birdguide&hl=ru&gl=US> (Last accessed: 21.04.2021).
52. Birds of India. Google Play: website. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.coolideas.eproducts.birdsofindia&hl=en_US&gl=US (Last accessed: 21.04.2021).
53. Vogel Id Gartenvögel bestimmen. App Store Vorschau: website. URL: <https://apps.apple.com/de/app/vogel-id-gartenv%C3%B6gel-bestimmen/id493273346> (Last accessed: 22.04.2021).
54. Bird Guide Europe. Google Play: website. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.snakebunk.guide.birds&hl=en_US&gl=US (Last accessed: 22.04.2021).
55. Oiseaux en poche. Google Play: website. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.antioipa.oiseauenpoche&hl=fr&gl=US> (Last accessed: 23.04.2021).
56. All Birds Germany - Photo Guide. Google Play: website. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sunbirdimages.allbirdsgermanyv2&hl=en_US&gl=US (Last accessed: 23.04.2021).
57. iKnow Birds 2 PRO – Europe. Google Play: website. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=org.naturemobile.birds2pro&hl=en_US&gl=US (Last accessed: 24.04.2021).
58. Vogelstimmen Europas, Nordafrikas und Vorderasiens. Google Play: website. URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sunbirdimages.birdsongseurope&hl=de_CH&gl=US (Last accessed: 24.04.2021).

59. Мобильное приложение. База данных "Онлайн дневники наблюдений" : веб-сайт. URL: <http://ru-birds.ru/instruksiya/mobilnoe-prilozhenie-dlya-ucheta-ptits> (дата звернення: 25.04.2021).
60. Ptushki – Определитель птиц Беларуси. Google Play: вебсайт. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.apbbirdsguide.app&hl=uk&gl=US> (дата звернення: 26.04.2021).
61. Ukrainian Biodiversity Information Network. Національна мережа інформації з біорізноманіття : веб-сайт. URL: <http://ukrbin.com/index.php?lang=0&lang=2> (дата звернення: 27.04.2021).
62. Birdwatching Surges In Popularity During COVID-19 Pandemic. CBS Pittsburgh : website. URL: <https://pittsburgh.cbslocal.com/2021/03/03/birdwatching-making-comeback-during-covid/> (Last accessed: 27.04.2021).
63. Why People Flocked to Birdwatching in the Pandemic by Samantha Vincenty. Oprah Daily : website. URL: <https://www.oprahdaily.com/life/a35696397/birdwatching-pandemic-relief/> (Last accessed: 28.04.2021).
64. Birdwatching Soars Amid COVID-19 as Americans Head Outdoors. Voice and News : website. URL: <https://www.voanews.com/science-health/birdwatching-soars-amid-covid-19-americans-head-outdoors> (Last accessed: 28.04.2021).
65. How Wildlife Tour Operators are Adapting to Coronavirus as Travel Restrictions Ease. Blue Sky Wildlife : website. URL: <https://www.blueskywildlife.com/wildlife-tour-operators-adapting-to-coronavirus/> (Last accessed: 29.04.2021).
66. Торік зафіксовано 1,5 мільярда туристичних подорожей – UNWTO. Укрінформ Мультимедійна платформа іномовлення України : веб-

сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2859960-torik-zafiksovano-15-milarda-turisticnih-podorozej-unwto.html> (дата звернення: 29.04.2021).

67. Биржаков М.Б. Введение в туризм – СПб.: «Издательский дом Герда», 2008. – 576 с.

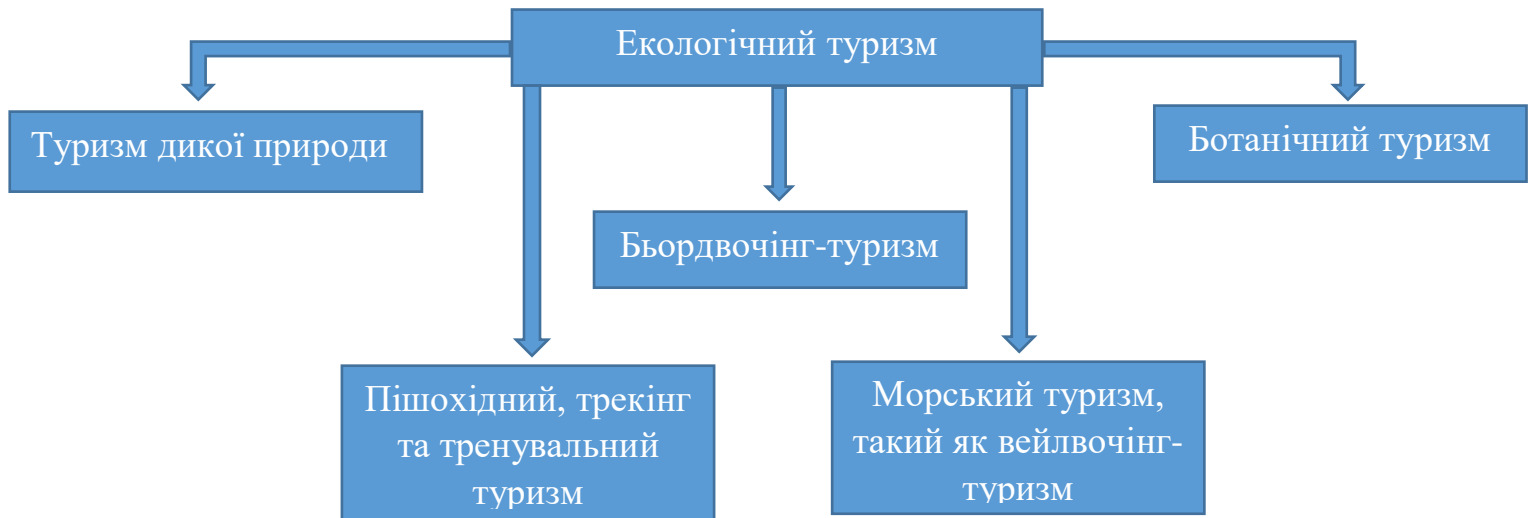
68. How popular is birdwatching? Chirp birding : website. URL: <https://chirpbirding.com/blog/81/how-popular-is-birdwatching/> (Last accessed: 29.04.2021).

69. Шотландські лікарі прописують спостереження за птахами як ліки. Platfor.ma : веб-сайт. URL: <https://platfor.ma/shotlandski-likari-propysuyut-sposterezhennya-za-ptahamy-yak-lyky/> (дата звернення: 30.04.2021).

70. У зоні ЧАЕС зафіксовано рекордну кількість червонокнижних птахів. Главком : веб-сайт. URL: <https://glavcom.ua/kyiv/news/u-zoni-chaes-zafiksovano-rekordnu-kilkist-chervonoknizhnih-ptahiv-foto-579284.html> (дата звернення: 30.04.2021).

Додатки

Додаток А

Місце бьордвочінг-туризму в екологічному туризмі.

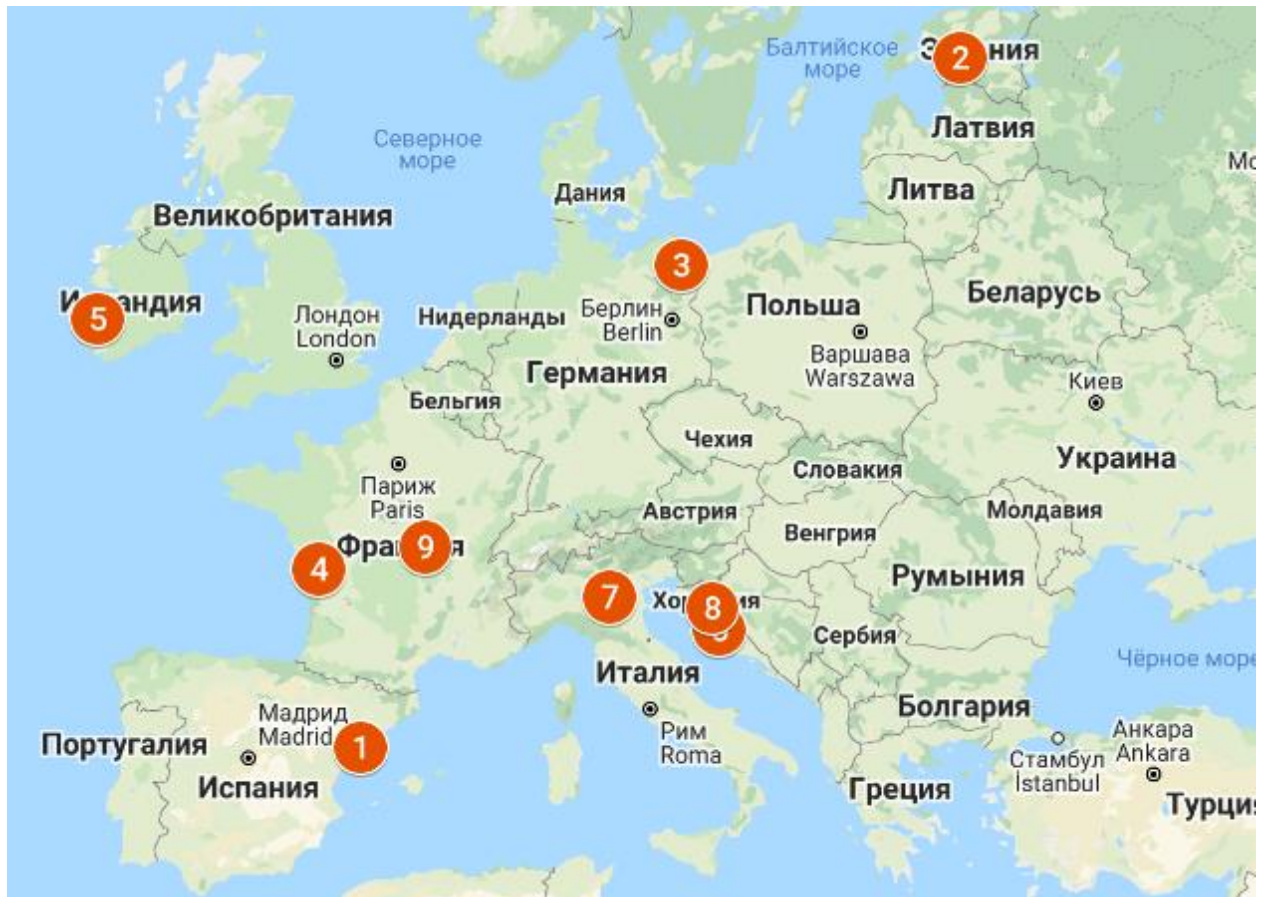
Харктеристика професійного бьордвочера

Харктеристика бьордвочера-ентузіаста

Характеристика Випадкових б'ордвочерів/екотуристів

Карта розташування найкращих destinations для б'єрдвочінга в Європі

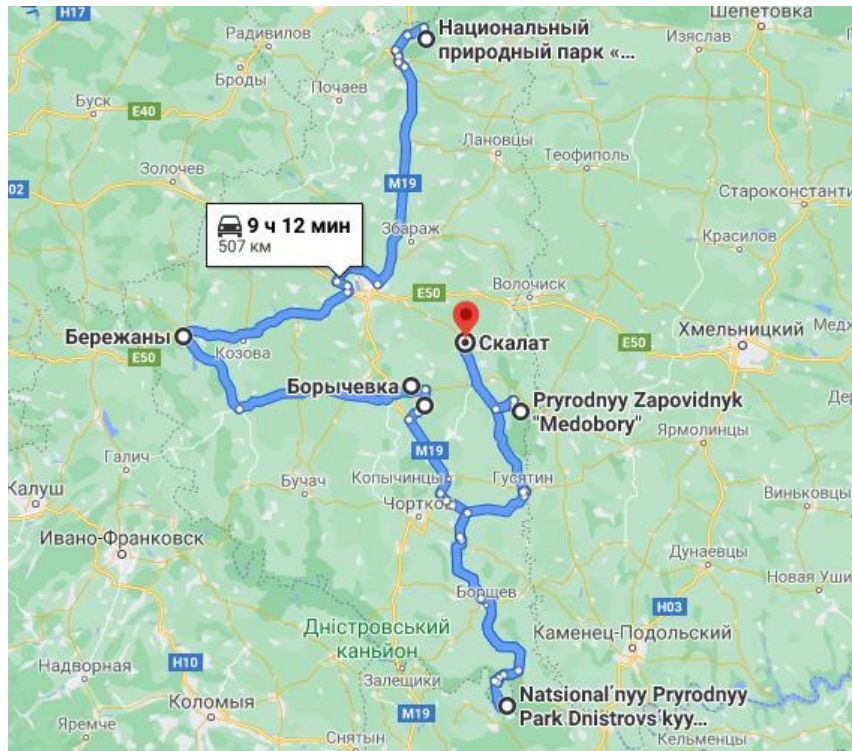
Найпопулярніші destinations Європи для бьордвочінгу та їх опис.

№	Назва	Країна розташування	Опис destinations
1	Природний парк Дельта-дель-Ебро	Іспанія	Дельта Ебро була визначена об'єктом всесвітньої спадщини Іспанії в 1993 році. 70% світової популяції рідкісних корсиканських чайок розмножуються в дельті Ебро. Там є екзотичне велике фламінго і велика кількість інших птахів. Дельта Ебро з своїм різноманіттям птахів знаходиться під верховенством Іспанського орнітологічного товариства, що є головною благодійною організацією з охорони птахів в Іспанії [30].
2	Національний парк Соомаа	Естонія	Національний парк Соомаа – болотні угіддя в Пярнумаа і Вільяндімаа. Соомаа є притулком для великих, і дрібних тварин і птахів. Серед птахів в Соомаа можна зустріти білих куріпок і беркутів, на краю болота – глухарів, а навесні з галявин чути токування тетеруків. У сирих лісах водиться багато дятлів і представників загону совиних. Луга слугують домівкою для куликів, а також дупел і деркачів [31].
3	Абентоер Флуссландшафт	Німеччина	Тут регулярно розмножуються 30 видів птахів, що охороняються по всій Європі – серед них євразійська гірка, плямистий сухар та євразійський кучерявий. Під час бьордвочінг-екскурсій вирушають в долину Піне на тихих сонячних катамаранах і наближаються до його мешканців, які так рідко зустрічаються деінде. Поряд з скопами та орлами-білохвостами, тут також можна знайти і орла менш плямистого, що перебуває під загрозою зникнення. Вусаті крячки та чорнокрилі ходулі – є одними з орнітологічних основних видів. Крім того, долина Піне може похвалитися величезною популяцією качок, гусей, лебедів-крикунів, північних ворожбитів.
4	Рошфорд	Франція	Місто знаходиться на західному узбережжі Франції - легкодоступному місці, яке легко поєднує історію та спадщину з природою та пейзажами. Перелітних птахів можна зустріти у болотах Фурас-ле-Бен та болотах річки Шаранта, які славляться різноманітною фауною та флорою. У заповіднику в Брей-Маньє, на березі Кабане-де-Мойн спостерігають за чаплями, які осіли там [32].
5	Луп Хед	Ірландія	Помірні атлантичні зими, велика кількість заболочених земель, багаті місця живлення та непорушені прибережні скелі – це те, що робить Луп Хед таким привабливим для птахів-мігрантів та птахів-резидентів. Шістдесятиметрові скелі на краю півострова підтримують колонії карет і кітвієйків. Мис біля маяка

			є кінцем основних потоків птахів, які мігрують на південь з Північної Америки, Гренландії, Ісландії та Арктики. Також там є зимуючі вусаті гусаки з Гренландії, баклани, великі чорношкірі чайки та буревісники. Мости Росса, відомі на весь світ як одне з найкращих місць для спостереження за морем у Європі, - рай для бьордвочерів, які вивчають міграції морських птах, та виявлення відсталих перелітних птиць з Північної Америки. Тут були зафіксовані стрижені, скуї, буревісники та рідкісні птахи, такі як чайки Сабін. Дикі птахи та кулики з Північної Канади, Гренландії, Ісландії, Сибіру та Скандинавії кожену зиму прилітають в лиман Шеннона. Поулнашері-Бей – гарне місце, щоб їх помітити [33].
6	Нін	Хорватія	Нін – дестинація, в яку можна закохатися. Бьордвочерів, перш за все, там зацікавить орнітологічний парк, адже лагуна – справжній оазис для птахів. Особливо цікаві рідкісні та зникаючі види гніздових птахів, такі як ходулі та кентишські пловки, чисельність яких у Хорватії та Європі зменшується, але їх можна спостерігати тут щодня з березня по вересень [34].
7	Парк дель Мінчіо	Італія	Долини Мінчіо насправді є одними з найширших і найважливіших прісноводних болотних угідь в Італії, населених чаплями, добовими хижими птахами, поганками, лебедями та чудовими лелеками [35].
8	Національний парк Північний Велебіт	Хорватія	Більшість видів птахів, які роблять цю територію важливою, населяють ліс; зокрема, змішані ялицеві та букові ліси на півночі та букові ліси на півдні. Це один з найважливіших районів розмноження глухаря, пігмея та сови Тенгмальма, дятла з білою спиною та ортоланської вівсянки в Хорватії. Іншими цікавими видами тут є гірська куропатка, кам'яний дрозд, блакитний кам'яний дрозд, сардинська скорпуха, орфейська співуха, субальпійська скорпуха, альпійський акцент, дрібносірий сорокопуд, звичайний сорокопуд, чорноголова вівсянка, короткопалий орел, сова звичайна, орел-сова, альпійський стриж, водяний піп'їт, смуглий піп'їт, чорновуха пшенична та скельна вівсянка [36].
9	Мулен	Франція	У заповіднику Валь-д'Альє ідентифіковано 250 видів птахів, включаючи скопу, кам'яний локон та зимородок. Місцевість переважно рівна, і це ідеальна місцевість для піших прогулянок під час бьордвочінг-туризму [37].

Карта розташування найкращих дестинацій для б'ордвочінга в Білорусі

Маршрут чотирьох-денного інноваційного бьордвочінг-туру по Тернопільщині.

Розрахунок вартості туру для групи з 10 осіб та 2 супроводжуючих

Собівартість послуг	
Транспортні послуги (10 грн/км)	1345 км (відстань з Києва в Тернопіль та назад + маршрут)*10 грн = <u>13 450</u> грн
Проживання в готелі «Едем»	750 грн (вартість двохмісного номеру категорії стандарт) *5 + 750 грн (ціна за двохмісний стандартний номер для супроводжуючих) = <u>4 500</u> грн
Проживання у садибі «ДарКа»	1200 грн (вартість двохмісного покращеного номеру) *5 + 1200 грн (ціна за двохмісний покращений номер для супроводжуючих) = <u>7 200</u> грн
Проживання у готелі Оазис	400 грн (вартість двохмісного стандартного номеру) *5 + 400 грн (ціна за двохмісний стандартний номер для супроводжуючих) = <u>2 400</u> грн
Загальна вартість послуг	13 450 + 4 500 + 7 200 + 2 400 = 27 550
Податки та винагорода співробітників	
Розмір податків та адміністративних витрат 20%	27 550*0,2 = 5 510 грн
Винагорода гіда 10%	27 550*0,1 = 2 755 грн
Винагорода туроператора 20%	27 550*0,2 = 5 510 грн
Вартість туру на 1 особу	(27 550 + 5 510 + 2 755 + 5 510)/10 = 4 133 грн

Програма туру «Політ над Тернопільщиною»

Час	Вид діяльності	Примітки
День 1		
4:50	Збір групи у м. Київ біля станції метро Житомирська	
5:00	Відправлення у національний природний парк «Кременецькі гори»	
7:30	Зупинка на 15-20 хвилин.	На місці зупинки є туалет та магазин.
9:30	Прибуття та прогулянка у парку.	В межах парку зафіксовано 145 видів птахів, 14 з яких занесено до Червоної книги України. Орнітофауна парку представлена такими видами як граки, стрижі, горобині, круки, сороки, жайворонки, горлиці, сірі та чорнолобі сорокапуди, сірі сови, сиворакші, сипухи, перепілки, у болотяних місцях – крижні, пастушки, водяні курочки, деркачі, чайки, сірі чаплі. Рідкісними видами є підорлик малий, канюк, лелека чорний, пугач, малий строкатий дятел, кам'яні дрозди, серпокрильці.
13:30	Обід у ресторані «Іква»	Не входить в вартість туру
14:30	Відправлення у орнітологічний заказник «Кашлатівка»	
16:30	Прибуття та прогулянка у парку	Кашлатівка – це місце гніздування водно-болотяної орнітофауни (дрімлюга, крячок світлокрилий, лунь болотний, лебідь-шипун, гуска сіра, крижень, сіра та руда чаплі, крячок річковий, великий і білощокий, чернь червоноголова, норець малий, лиска, кулик та інші).
19:30	Відправлення в с. Бережани у готель «Едем»	
20:00	Поселення у готель. Вечеря.	Вечеря не входить у вартість туру
День 2		
7:00	Сніданок. Виселення.	Сніданок входить у вартість туру
8:00	Відправлення у Боричівський орнітологічний заказник.	
9:00	Прибуття та прогулянка у заказнику.	Боричівка – місце гніздування водно-болотяної орнітофауни (водяна курочка,

		луць болотний, мартин звичайний, плиска біла, чирок-тріскунок, очеретянка дроздоподібна, ремез та інші види птахів).
13:00	Обід у кафе «Fest»	Не входить у вартість туру
14:00	Відправлення у Іванівський орнітологічний заказник	
14:20	Прибуття та прогулянка у заказнику	Іванівка – місце гніздування водно-болотної орнітофауни (чапля сіра, мартин звичайний, плиска біла, рибалочка та інші види птахів).
18:30	Відправлення у с. Товстолуг у садибу ДарКа.	
19:00	Поселення у готель. Вечеря.	Вечеря не входить у вартість туру.
День 3		
7:00	Сніданок. Виселення.	Сніданок входить у вартість туру.
8:00	Відправлення у національний парк «Дністровський каньйон»	
10:00	Прибуття та прогулянка у парку.	В межах парку зафіксовано 140 видів пернатих. Десятки видів птахів освоїлись у лісах, луках, річкових заплавах й на схилах каньйону (зозулі, соловейки, дятли, ластівки, дикі качки і гуси, мартини, сірі та білі чаплі, чорні та білі лелеки, круки, яструби, шуліки тощо).
13:30	Обід у ресторації «Старий млин»	Обід не входить у вартість туру.
14:30	Продовження прогулянки у парку.	
18:30	Відправлення у м. Заліщики у готель Оазис	
19:00	Прибуття у готель. Вечеря.	Вечеря не входить у вартість туру
День 4		
7:00	Сніданок. Виселення з готелю.	Сніданок входить у вартість туру.
8:00	Відправлення у природний заповідник «Медобори»	
10:00	Прибуття та прогулянка у заповіднику.	Орнітофауна заповідника нараховує 191 види. Найчисельнішими є представники горобцеподібних, соколиноподібних, сивкоподібних, гусеподібних, дятлоподібних, совоподібних. Особлива цінність заповідника – 11 видів рідкісних Червонокнижних птахів. Тут гніздяться орел-карлик, малий підорлик, луць польовий, пугач, канюк звичайний,

		плиска біла та жовта, рибалочка голуба, на зимівлю прилітає сірий сорокапуд, іноді можуть прилетіти довгохвоста сова, сапсан, сипуха, на перельотах зустрічаються лелека чорний, гоголь, журавель сірий.
13:30	Обід у кафе «Хуторок»	Обід не входить у вартість туру
14:30	Відправлення у Скалатський орнітологічний заказник	
15:30	Прибуття та прогулянка у заказнику.	Скалат – місце гніздування водно-болотяної орнітофауни (крижень, вівсянка і мартин звичайні, плиска біла, зяблик та інші).
17:30	Відправлення у м. Староконстянтинів.	
19:30	Вечеря у м. Староконстянтинів у кафе «Транзит»	Вечеря не входить у вартість туру.
20:30	Відправлення у м. Київ	
23:00	Зупинка на 15-20 хвилин	На місці зупинки є туалет та магазин.
02:00	Прибуття у м. Київ до станції метро Житомирська	